

Erfgoedtijdschrift

Jaargang 18 juni 2024

EXPO 50 JAAR KIEZEN VOOR BRUSSEL

GEDACHTEN VOOR IN HET KIESHOKJE
50 JAAR POLITIEKE MARKETING
DE RODE LEEUWEN

HET NEDERLANDS EN DE
BELGISCHE WERKLIEDEN PARTIJ
BEGIN VORIGE EEUW

JACOB KATS

ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2024
BRUSSELEIR!

AMVB
ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

WOORD VOORAF	
An Rydant	2
GEDACHTEN VOOR STRAKS IN HET KIESHOKJE	
Guillaume Van der Stighelen	7
HET AAN DE MAN, VROUW OF X BRENGEN VAN POLITIEKE BOODSCHAPPEN	
INS EN OUTS VAN 50 JAAR POLITIEKE MARKETING	
An Rydant	13
DE RODE LEEUWEN SPRAKEN NEDERLANDS	
Ann Mares	27
DE ROL VAN ENKELE NEDERLANDSTALIGE MILITANTEN IN DE BRUSSELSE BWP TUSSEN 1885 EN 1914	
Luc Peiren	31
IN DEN BEGINNE WAS JACOB KATS	
PIONIER VAN HET SOCIALISME EN VOORLOPER VAN DE KVS	
Johan Wambacq	51
ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2024	
Florian Daemen en Christopher De Keyser	63
ERFGOEDDAG 2024	
Stéphanie Lataire	71
HOE EEN ARCHIEFMEDEWERKER IN HET AMVB ZIJN JEUGDJAREN TERUGZIET	
Jef Cassimons	77
BRUSSELEIR!	
HET BRUSSELS DIALECT	
ERFGOED OM TE KOESTEREN	
Robert Delathouwer	83

WOORD VOORAF

AN RYDANT

ARDUIN 34

PE DES CITOYENS

10 RAISONS DE

Oscar Collin
Andre MONTEYNE
FDF

PROMO

LUC BEYER

LES CONSEILS

18 y a déjà un accord entre les PRL, PSC, CVP & Volksunie pour diriger la commune durant la prochaine législature...

La FDF dénonce un accord et va aux élections les mains libres

La FDF garantit à la commune une gestion en "bon père de famille" dans l'intérêt des habitants

Le FDF, l'alternative

VOUS VOTEREZ FDF LISTE N°8

DIMANCHE, PLUS NOUS SERONS, PLUS L'EUROPE SERA A VOUS

18 JUIN LES VERTS SE PRESENTENT AUX ELECTIONS POUR BRUXELLES

POURQUOI?

LES VERTS

Etes-vous un bon Européen ?

MARC GALLE

8

Een sociaal Europa

SP

1 mei '89

Een groen Europa

18 JUNI 1982 - GEWESTVERKIEZINGEN EN EUROPESE VERKIEZINGEN

Op 18 juni 1989 kregen de Brusselaars, in tegenstelling tot de andere Belgen, tweemaal, één keer voor het Europese parlement en daarenboven ook de eerste keer voor het Nieuwe Brussels Hoofdstedelijke Gewest.

Voor het Europese parlement werden in 1989 618 Europese parlementsliden verkozen (nu 701) die nu 200 miljoen Europeanen vertegenwoordigen uit 12 landen (nu 450 miljoen uit 27 landen). De Europese verkiezingen zijn de enige rechtstreekse transnationale verkiezingen ter wereld.

België koos 12 vertegenwoordigers uit het Nederlandstalige kiescollege, 8 vertegenwoordigers uit het Franstalige kiescollege en 1 vertegenwoordiger uit het Duitse kiescollege. In 1989 was het de derde maal dat de Europeanen voor Europa konden stemmen, in een gebied van 12 EG-landen. In de meeste landen was de kiesgerechtigde leeftijd 18 jaar (nu 16).

Maar dichtbij huis is er in Brussel nog een verkiezing in 1989, waarvoor de verwachtingen veel hoger oplopen: de eerste gewestverkiezingen in het vernieuwde België. De Brusselaars die 18e juni 1989 met enkel meer de bewoner van een stad, maar ook de bewoner van een nieuwe Belgische regio. De 19 gemeenten van Brussel vormen nu het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, naast de Vlaamse en Waalse gewesten. Daarenboven is het die 18e juni ook de eerste keer dat er in België voor een gewestparlement wordt gekozen.

Die eerste keer worden er voor het Brussels gewest 75 parlementsleden verkozen. Nadien, in 2024 werd het aantal zetels vastgelegd op 87, een vast aantal voorbehouden zetels voor 22 Franstalige en 17 Nederlandstalige verkozenen. Dit gewestparlement stelt de Brussels hoofdstedelijke regering op: een gelijk aantal ministers uit elke taalgroep en een minister-president uit een van beide.

In 1989 werd Charles Picot van de Franstalige socialistische (PS) minister-president, met een coalitiepartner van SP, CVP en PSC, het FDF en de Volksunie. Charles Picot blijft wisselende Brussels regeringen lieden tot 2013, behoudens de periode van 1999 tot 2004.

Die kieskomst in 1989 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest was lang, beduidend lager dan op nationaal niveau en in de andere gewesten. Het valt hier ook op dat ondanks het stijgend bevolkingsaantal het aantal uitgebrachte stemmen met maar de verhouding meer stijgt. In een stedelijke context is het absolute aantal stemmen groter en de meeste van de nieuwe kiezers zijn immers niet direct kiesgerechtigd. De verhouding tussen de Franstalige stemmen en de Nederlandstalige blijft schommelen rond respectievelijk 77 en 13 procent.

Vanaf 1989 vervult ook de gloednieuwe Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) een belangrijke rol voor de Nederlandstalige Brusselaars. Door de jaren heen financiert zij steeds meer gemeenschapscentra en ondersteunt de werking van Nederlandstalige Brusselse scholen en organisaties, kinderopvang, welzijnsinstellingen en bibliotheken. De VGC neemt daarbij toeken op zich die de gemeentelijke (Franstalige) overheden niet verplicht zijn te doen en overstijgt daarbij ook een strikte taalgrens.

De Franse Gemeenschapscommissie (CCOF) refereert vergelijkbare bewegingen uit, maar beschikt over meer middelen dan de VGC.

BRUSSEL START OP.

18 JUNI 1989, BRUSSELSE VERKIEZINGEN.

5

VLAAMS BLOK

VIC ARSACQ

GEDACHTEN VOOR STRAKS IN HET KIESHOKJE

GUILLAUME VAN DER STIGHELEN

Er is een tijd geweest dat je als burger niets te zeggen had. Het beleid werd gevoerd door heren en dames die de macht van in de wieg hadden meegeregend. Om in een paleis te wonen en de lakens uit te delen, volstond het van uit de juiste broek geschud te worden. Keizers en koningen hadden ‘onderdanen’ die ze naar willekeur inzetten in hun oorlogen, met geld van in beslag genomen oogsten. Het kon meevallen – ook in de hoogste kringen wordt wel eens een goed hart geboren – maar als het tegenviel dan had het volk gewoon pech. Er was niets aan te doen.

Participatieve democratie

Het volk had geen inspraak. Maar voor de heersers waren het wel vrolijke tijden. Geen tegenspraak, geen eindeloos lange vergaderingen. Geen overleg. Gewoon op je troon zitten, even de indruk geven dat je luistert, en dan een bevel geven. Onthoofding, brandstapel, of een portie zweepslagen voor wie dacht toch iets te moeten zeggen. Onafhankelijke rechters waren er niet. Als de troon vond dat je in de weg liep van het beleid, dan was het je beste dag niet. Er waren zelfs geen geheime diensten nodig om je plots te doen verdwijnen. Je werd openbaar terechtgesteld op de markt, bij wijze van voorbeeld.

Gelukkig is die tijd voorbij. In grote delen van de wereld toch. Bij ons in Europa, bijvoorbeeld. Dat komt doordat het volk het recht heeft verworven te beslissen wie de macht krijgt.

Je mag nog altijd niet aan de knoppen zitten. Je mag wel mee bepalen wie er aan de knoppen zit.

Dat noemen we met een moeilijk woord ‘de participatieve democratie’. Er is een bestuursorgaan – een parlement of een gemeenteraad – waarin elke mogelijke beslissing besproken wordt voor ze tot uitvoering komt, en jij mag mee kiezen wie er in dat bestuursorgaan zit. Jij, als lid van het volk, krijgt een vertegenwoordiger in het bestuursorgaan. Dat noemen we dus een ‘volksvertegenwoordiger’. Met de bedoeling dat jij het gevoel hebt dat jouw mening in de discussie ook aan bod is gekomen. Niet dat het altijd lukt, maar het werkt al een stuk beter dan een tik van de scepter op je hoofd.

Het is een systeem dat nog heel jong is in het bestaan van de mensheid en dus ook heel kwetsbaar. Overal ter wereld, zelfs in de meest democratische landen ter wereld, doen onzekere mannetjes er alles aan om terug naar de Middeleeuwen te gaan.

Aangemoedigd door mensen die dromen van sterke leiders die voor niets terugdeinzen. Dat jij straks ook je bed uit moet om te gaan kiezen, is dus niet alleen om je mening te zien verdedigd worden op bestuursniveau, je staat mee op de barricade. Voor wie je ook stemt, je stemt in de eerste plaats voor een democratische samenleving en tegen een autoritaire.

De personen die het land, de regio of de gemeente besturen, moeten dat goed doen, of ze worden weggestemd. Zo gaat dat.

Maar dat brengt natuurlijk een ander probleem met zich mee: wie verkozen wil worden, moet zich weten te verkopen. Men moet je gezicht kennen en hoe je heet, men moet weten van welke partij je bent en waar die voor staat. Vandaar al die rare plakaten in de voortuinen van het land en tegen uithangborden in de stad. Een portret met daarboven een slogan – liefst rijmend, als er creatief talent in de familie zit – en daaronder het logo van de partij met nog een slogan en het nummer van de lijst.

Allemaal lijken ze op elkaar, allemaal kijken ze in de camera met een blik van 'vertrouw mij maar'.

Marketing

Iemand heeft ooit de term 'politieke marketing' bedacht. Door het woord 'politiek' aan het woord 'marketing' te koppelen is er een hele industrie ontstaan die de meest vervelende en saaiste trucs van de reclame toepast op de verkiezingscampagnes.

Het regent beloften. Wil je meer pensioen? Stem dan op ons. Minder belastingen? Stem op ons. Meer groen? Goedkopere energie? Meer fietspaden? Minder hoofddoeken? Meer vrijheid voor onszelf, minder vrijheid voor de anderen? Je zegt het maar.

De marketingbureaus hebben onderzocht voor welke belofte jij het meest gevoelig bent en de folders in je brievenbus staan er binnenkort vol van. Wat de folders er niet bij vertellen, is dat geen enkele van die partijen kunnen waarmaken wat ze jou beloofd hebben. Dat is dus helemaal anders dan in de gewone marketing. Als je daar gekozen hebt voor het product van een bepaald merk, dan krijg je ook het product van dat merk.

Bijvoorbeeld:

Tijdens het autosalon word je bestookt met reclame en beloftes, je kiest, en even later staat het model dat je gekozen hebt voor je deur. In de kleur die je

gekozen hebt. In de politiek niet. In de politiek krijg je na maanden geruzie en alarmerende krantenkoppen vier wielen van het ene merk, een motor in een carrosserie van onbekende makelij, met een kleur die niemand wou, op een onderstel dat van het autokerkhof komt. Rijden doet het misschien. Maar trots ben je er niet op.

Die folders en die affiches van politici zijn dus redelijk waardeloos. Behalve voor de drukkers en reclamebureaus die er een centje aan bijverdienen. Of voor partijen die nog nooit aan het beleid hebben meegedaan. Want die kunnen blijven beloven dat het met hen erbij heel anders wordt. Een belofte die nooit ontkracht wordt door deelname aan de macht, en dus blijft ze geloofwaardig. In de brievenbus toch.

Intussen blijven zelfs de meest populaire politici geloven dat de wetten van de marketing van toepassing zijn op verkiezingscampagnes. Terwijl er maar één wet van de marketing geldt: Als je niet kan leveren wat je belooft, wordt je genadeloos uitgeschakeld. Laat dat nu zijn waar de democratie overal ter wereld onder leidt.

Marketing is simpel. Je creëert verwachtingen, en je lost die verwachtingen in. Het ideale scenario is dat je je verwachting overtreft. Niet te veel. Net genoeg.

Lagen de verwachtingen hoger dat wat je inlost, dan heb je te veel beloofd. Liggen de verwachtingen veel lager dan wat je inlost, dan heeft er waarschijnlijk niemand naar je omgekeken. De kunst is van het allemaal wat in evenwicht te houden.

Wat dat betreft heeft de democratie een slechte zaak gedaan. Ze heeft de verwachting gecreëerd dat jouw stem telt. Ze heeft er nooit bij verteld dat die van anderen ook telt. Dat maakt dat heel veel mensen vandaag teleurgesteld zijn in de democratie. Meer nog zelfs dan vroeger.

Want vroeger kwam je buiten en hoorde je veel andere stemmen. Je wist dat niet iedereen hetzelfde dacht. Vandaag zit je achter je scherm en in jouw groep met jouw volgers is zowat iedereen het met je eens.

Bovendien hebben de computers uitgevogeld wat jij graag hoort, dus krijg je ook uit politieke hoek vooral boodschappen die in lijn liggen met hoe jij de samenleving wil zien veranderen. Dat schept de verwachting dat het bij de volgende verkiezingen wel eens helemaal jouw kant kan uitgaan. Dan komen die verkiezingen er en alles blijft zoals het was. Want er waren nog andere mensen die het anders zagen en die mochten ook stemmen. Zo gaat het.

Niemand wint, niemand krijgt zijn zin.

Wat doen we dan? Gaan we het kind met het badwater wegsmiten? Terug naar de autocratie dan maar? Ze zouden maar al te graag.

Voor de democratie

Laten we in de eerste plaats een misverstand uit de weg ruimen: 'Het Volk', dat bestaat niet. Het is niet zo dat de overheid het ene wil en de bevolking het andere.

De overheid in een democratie moet puzzelen met de verzuchtingen van alle individuen en groeperingen van het land.

Jouw politieke tegenstander is niet de overheid, is niet het parlement, is niet de regering of de oppositie. Jouw politieke tegenstander is je buur, je collega, je medeburger. En daar is niets mis mee. Meningsverschillen zijn nodig om tot nieuwe ideeën te komen. Ook al gaat dat traag en soms de verkeerde kant uit, het werkt.

Democratische landen zijn misschien nog niet in de meerderheid in de wereld, ze hebben wel de meest welvarende bevolking.

In de tweede plaats, smijt al die politieke reclamefolders in de vuilnisbak en ga terug naar de essentie: Zoek tussen alle kandidaten iemand uit die staat waar jij voor staat. Google even de naam en kijk of de woorden en daden van de kandidaat in elkaars lijn liggen. Ga na of wat je kandidaat vertelt in overeenstemming is met wat de partij vertelt.

Want ook daar wil het al eens haperen. Maar kies en kies met overtuiging. Je wil steun in het bestuursorgaan. Van iemand die met vuur je standpunt verdedigt. Zodanig dat, als je jouw zin niet krijgt, je toch het gevoel hebt dat er hard voor gevochten is en dat je je helaas moet neerleggen bij de meerderheid. Zorg met je stem dat je vertegenwoordigd bent. Ook al weet je dat je niet de enige bent met een mening. En zeker niet de enige met jouw achtergrond.

En tenslotte, sta er even bij stil, straks als je in de rij staat voor dat kieshokje, wat een privilege het is. Dat er niemand in die rij staat wiens stem meer of minder waard is dan de andere. De grootste baas van het grootste bedrijf staat er tussen de postbode en de kassier met hetzelfde recht.

Voor dat recht is gevochten geweest. Voorouders hebben er voor gebloed en het leven opgeofferd. Denk daaraan, als je straks in het kieshokje staat.

Voor wie jij ook stemt, het is een stem voor de democratie en tegen de dictatuur.

GUILLAUME VAN DER STIGHELEN

(1955) WERD BEKEND ALS RECLAMEMAKER EN MEDE-OPRICHTER VAN HET RECLAMEBUREAU DUVAL GUILLAUME. IN 2011 STAPTE HIJ UIT DE RECLAME EN WERD COLUMNIST VOOR DIVERSE KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN, SCHREEF BOEKEN EN WERKTE MEE AAN TELEVISIEPROGRAMMA'S.

impasse

HET AAN DE MAN, VROUW OF X BRENGEN VAN POLITIEKE BOODSCHAPPEN

INS EN OUTS VAN 50 JAAR POLITIEKE MARKETING

AN RYDANT

Als we de evolutie van de politieke marketing overschouwen, dan stellen we vast dat er eigenlijk twee constanten zijn. De eerste is uiteraard dat de partijen zichzelf liefst promoot volgens het KISS principe: 'keep it simple en stupid', en dus eenvoudige kernachtige boodschappen bedenkt genre: 'met deze man wordt het beter', 'het is vooruit of het is achteruit', 'u verdient meer respect', 'ander en beter' of nog 'de kracht van verandering'. Het tweede is het kleurgebruik. Rood wordt in ons land (en bij uitbreiding in heel West-Europa) al sinds de 19e eeuw gebruikt door socialisten en andere linkse krachten, blauw door liberalen. Verder geldt groen voor de groenen, alle tinten geel voor Vlaams-nationalisten en oranje is de kleur van de christendemocraten.

De verschillen: het belang van de naam als statement voor de politieke boodschap

Zelfs die laatste zekerheid is ons echter aan het verlaten: in 2022 wisselde 'Groen' de kleur van haar logo een overgang van groen naar roze, een halve regenboog zeg maar, de site van Vlaams Belang kleurt dezer dagen ook donkerblauw en ook CD&V durft wel eens van kleur te varanderen. Mogelijk wordt dit de komende jaren een trend.

Partijnamen gingen al veel eerder op de schop en sommige partijen zijn intussen al aan een zevende of achtste metamorfose toe. Soms gebeurde dat om juridische redenen, zo werd het Vlaams Blok ooit het Vlaams Belang, maar meestal willen de partijbonzen de partij opengooien, verbreden of gewoon een nieuw verhaal vertellen om de verkiezingen te overbruggen, zoals Open VLD in 2005.

De Liberale Partij had toen al twee geslaagde transformaties achter de rug. De oudste partij van België kende tot de Tweede Wereldoorlog altijd een ka-

tholieke tegenstander. Toen in 1945 de CVP werd opgericht wilde men de té nauwe band met de kerk wat minder op de voorgrond brengen.

Op dat moment hadden de liberalen echter nog niet door dat de wereld veranderd was. Ze behield haar traditionele naam en dito manier van werken.

Na de ondertekening van het Schoolpact in 1958 werd dat onhoudbaar. De scherpe breuklijn die de Belgische samenleving meer dan 100 jaar had verdeeld tussen klerikalen en antiklerikalen was niet meer.

Tijd dus voor toenmalig voorzitter Omer Vanaudenhove om zijn partij opnieuw relevant te maken en verbreding te zoeken. Dat leidde ertoe dat de aloude term 'liberaal' te beladen bevonden werd en op 8 oktober 1961 de Partij Voor Vrijheid en Vooruitgang – Parti pour la Liberté et le Progrès boven de (niet meer louter anti-confessionele) doopvont gehouden werd.

Enkele katholieken werden aangetrokken en de partij wierp zich niet langer meer op als dé verdediger van het officieel onderwijs, maar profileerde zich vanaf dan vooral op economisch vlak met minder staat en minder belastingen.

'Niet u, maar de staat leeft boven zijn stand' was de slogan van de jonge Guy Verhofstadt in 1981 die nog altijd perfect de boodschap vertolkte die twintig jaar voordien de grondslag van de partij werd en in 1965 tot een historische doorbraak leidde.

Met wisselend succes ging de PVV door, tot het eerste burgermanifest van Verhofstadt in 1989 de partij voorbereidde op een nieuwe naam. 'Liberaal' werd opnieuw een term die hoog in het vaandel moest worden gedragen omdat die economisch en ethisch dekte waar de partijleiding voor wilde staan. Democratie en vertegenwoordiging waren daarbij eveneens belangrijk. De burger moet centraal staan en hij of zij moet rechtstreeks impact uitoefenen. Daarmee kopte de partij twee goals binnen: gedaan met de verzuiling en de staat-in-de-staat macht van de christendemocratische en de socialistische zuil, basta ook met de burger op een paternalistische manier te behandelen; de burger / kiezer wordt erkend als een mondig individu.

In 1992 vervelt de PVV tot de VLD met als ondertitel Partij van de Burger. De voorzitter wordt voortaan rechtstreeks verkozen. Onder impuls van de toenmalige voorzitter Bart Somers komt er in 2007 nog een woordje bij en sinds dan heet de partij dus 'Open VLD'.

Daarbij stond ze vooral open voor ex-leden en sympathisanten van de Volksunie, zoals Somers zelf. Het liberale voorbeeld staat niet op zich, ook CD&V, Vooruit en Groen kenden ooit andere namen

Van de lijststem naar een stem voor de lijsttrekker De opkomst van de televisie als motor van een visuele vernieuwing

'Ik wou het fenomeen Stevaert volgen in de partij, in de volkshuizen... Maar ik merkte hoe weinig Stevaert nog in de volkshuizen kwam en hoe vaak hij op tv verscheen. Dat tv-spel verwonderde me, het ons-kent-onssfeertje dat errond hangt.'

Deze uitspraak van documentairemaker Manu Riche naar aanleiding van de lancering van 'Hoge Bomen: Steve Stevaert', toont aan dat hij in 2005 niet doorhad hoe de vaderlandse politiek de vorige 35 jaar was geëvolueerd. De doorbraak van de televisie als massamedium rond 1969 zorgde ervoor dat stoeten en meetings in volkshuizen, parochiecentra en lokale feestzalen snel aan belang inboetten. Op televisie kon men immers in veel kortere tijd, instant en rechtstreeks de brede bevolking aanspreken. In de jaren 1970 en begin 1980 zien we nog een mengvorm, waarbij de oude en nieuwe manier van campagnevoeren naast elkaar blijven bestaan. Het persoonlijk contact bleef bovendien ook aanwezig via het sociaal dienstbetoon dat in deze jaren nog welig tierde.

De opkomst van de televisie heeft nog andere gevolgen. Op oude affiches zien we goed dat het lijstnummer bijzonder belangrijk is. De gadgets die nog volop mochten uitgedeeld worden, bevatten vaak enkel het cijfer van de partij en eventueel de slogan, eerder dan een foto of de naam van de kandidaat. Dat wil niet zeggen dat er vroeger nooit was uitgekapt met 'de man' i.p.v. de 'partij', maar dat was eerder uitzonderlijk.

Zo was Hendrik De Man met zijn 'Plan De Man' het uitdrukkelijke kopstuk van de toenmalige Belgische Werkliedenpartij vanaf 1933 gedurende enkele jaren en was de strijd tussen Leon Degrelle en Paul Van Zeeland in Brussel in 1937 een echte strijd der titanen.

De CVP trok eveneens de troef van haar kopstukken bij de campagne van 1958. Deze voorbeelden zijn echter uitzonderingen die naarmate de jaren 1960 en 1970 vorderen, meer en meer de norm zullen worden.

In de campagne van 1974 zijn de persoonscampagnes al aanwezig, maar tonen deze nog een heel divers beeld. Bij deze verkiezingen op Kamer en Senaat zien we een aantal partijen die nog traditioneel op naam en nummer spelen. Een voorbeeld daarvan is de verkiezingsaffiche van de Volksunie in Brussel.

publiek domein Nationaal Archief
Nederland
[https://picryl.com/media/
verkiezingen-in-belgie-69c56f](https://picryl.com/media/verkiezingen-in-belgie-69c56f)

De CVP staat al een stap verder in de personificatie, maar ook deze campagne doet ons de wenkbrauwen fronsen. Vandaag kunnen wij ons niet meer voorstellen dat er een dergelijk rommeltje op de kiezer zou losgelaten worden. De twee kandidaten kijken de andere kant uit (kwatongen zouden dit een bewuste strategie van de toenmalige CVP durven noemen, maar dat betwijfelen we toch), de foto van de bovenste kandidaat heeft duidelijke en lelijke randen, de zwart/wit balans van beide afdrucken verschilt én de namen van de kandidaten zijn nauwelijks leesbaar, zelfs niet op korte afstand. Hun familienaam lijkt zelfs minder belangrijk dan de datum van de verkiezingen, wat erop wijst dat de partij dachten dat voor sommige kiezers affiches en advertenties kiezers nog op de hoogte moesten brengen van de datum waarop ze moesten stemmen.

Photonews

Wat een verschil met de aanpak van dezelfde partij in 1977, amper 3 jaar later. Centraal staat nu de kandidaat met een naam in grotere letters dan zijn partij. Alleen, deze presidentiële lijsttrekker kijkt ons toch wat vanuit de hoogte aan en er is nog net geen opgestoken vingertje te zien. Deze patriarch verwacht duidelijk dat de kiezer hem zal volgen en vooral niet te veel vragen stelt. En dat deed de Vlaming dan ook gedwee. Toen iedereen twee jaar later voor Leo Tindemans kon

stemmen bij de eerste Europese verkiezingen, haalde hij maar liefst 983.600 voorkeurstemmen, zowat één Vlaming op vier. Het partijnummer was niet meer nodig met zo'n man. Zelfs de naam had men kunnen weglaten. Iedereen kende Tindemans van zijn talrijke TV-optredens. In plaats van de lijststem nam de lijsttrekker de bovenhand.

De souffleurs die dramaturg worden

De politicus als product met alle P's van dien.

PVV-politica Annemie Neyts is samen met de socialist Frank Vandenbroucke naar ons weten de eerste die hun campagne echt professioneel laten aanpakken. Neyts schakelt in 1985 het reclamebureau LVH in met als creatieven en promotieprofessionals Jan van den Bergh, Jan Cordemans en Wim Schamp. Neyts en het LVH-team begrijpen dat het belangrijk is

om haar eigenheid in de verf te zetten en zien in dat haar vrouw-zijn net een troef kan zijn. 'Annemie Brusselt' toont een politica die luistert, empathisch en kordaat is en die er graag goed uitziet. Werkende vrouwen herkennen zich in haar, wat van deze memorabele campagne een instant succes maakt die als voorbeeld in marketingopleidingen wordt gebruikt.

De foto's worden zelfs door de BRTN-nieuwsdienst opgemerkt en voor de kijker geanalyseerd. Wim Schamp bedenkt datzelfde jaar ook de campagne voor zijn vroegere studiegenoot Vandenbroucke: 'Frank goes to Brussels', een allusie op de populaire groep Frankie goes to Hollywood. De reclamejongen krijgt na zijn successen meteen een contract aangeboden door Guy Verhofstadt en zal de liberalen begeleiden met campagnes en de naamsverandering naar VLD.

Bij de CVP is intussen Noël Slangen aan de slag. Waar Schamp een reclamemaker is die zich voornamelijk bezighoudt met het zorgen voor een sterk campagnebeeld en het vinden van de bijbehorende catchy slogan, profileert Slangen zich als strateeg. 'Meten is weten', eerder dan het buikgevoel van zijn concullega. Slangen bekijkt een campagne als een moderne marketeer: als een geheel.

Aan de basis ligt een centrale waarde of doelstelling waar de rest uit voortvloeit en waarbij alle uitingen, d.w.z. alle teksten, gesprekken, foto's, slogans, punten na de komma tot zelfs de kledij kloppen met het beginsel van de campagne. Het imago van de politicus wordt voortaan ge'bouwd' (in sommige gevallen geconstrueerd).

Voor ook maar iets bedacht wordt, moet een marktbevraging georganiseerd worden, liefst kwantitatief (breed), maar ook kwalitatief, in de diepte, met focusgroepen. De resultaten van deze werkwijze zijn spectaculair: Wilfried Martens en Jean-Luc Dehaene worden vedettes. Het is bijna niet te geloven hoe snel het 'merk' Dehaene gehypet is geweest. De latere eerste minister begon in 1965 bij de studiedienst van de CVP en was van begin jaren 1970 een uitmuntende cabinettaard.

Hij werd snel dé man achter de schermen en was na 30 jaar toppolitiek nog steeds onbekend bij de bevolking toen hij in 1988 de historische zinnen 'sire, geef mij 100 dagen' sprak. In het daaropvolgende kabinet Martens was hij voor het eerst minister en werd hij een ster. In 1992 is hij de sterke man door zijn uitmuntend strategisch inzicht, zijn 'volksheid' en zijn intelligentie, dit alles in goede banen geleid door een moderne marketingomkadering.

De macht van de marketeers wordt ondertussen steeds groter, ook al omdat er met de wet van 4 juli 1989 een rem is komen te staan op wat partijen en kandidaten mogen uitgeven aan verkiezingen. Campagnes moeten daarom efficiënter worden en aan het geven van gratis etentjes (de pensenkermis-sen) en allerlei gadgets komt een einde.

Ook andere partijen schakelen reclametenoren in. Bij de socialisten is dat Fons Van Dijck van bureau VVL/BBDO, al snel in duo met Patrick Janssens. Zij innoveren met de introductie van de SWOT-analyse¹, het bestuderen van de concurrentie en de positionering en het verder verdiepen van het markt-onderzoek. Agalev, voorloper van Groen en de Volksunie hebben intussen ook het belang van de reclamebureaus ingezien. Ook het Vlaams Blok laat zich bijstaan in zijn communicatie, al is er officieel geen enkel bureau dat hen als klant wil.

Na de zwarte zondag van 1991 ziet de politieke top in dat er een enorme kloof is gegroeid tussen 'de politiek' en 'de burger'. Strategen zijn ervan overtuigd dat de politici beter 'ge'kend moeten worden door de burgers en dat de

¹ Sterke, zwakte, opportuniteiten en bedreigingen. (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats = SWOT)

sympathie voor de man of vrouw een toenadering teweeg zal brengen. Met één, later twee commerciële TV-platformen en een openbare omroep die los van directe politieke inmenging is komen te staan, staan politici aan te schuiven om hun 'minutes of fame' op te drijven. Beeldvorming haalt daarbij de bovenhand op inhoud. Niet zozeer wat hun ideologie of wta hen beweegt in hun politieke loopbaan staan centraal, maar zij zelf, liefst met hun gezin, de vakanties (liefst heel gewoon zoals de modale Vlaming bij de meeste partijen), de stijl van de living... letterlijk alles wordt in de strijd gegooid om de genegenheid en stem van de burger/consument te verwerven. De politicus die zelf eten klaarmaakt voor zijn gezin, is er iets charmanter? Lange debatten delven steeds meer het onderspit. Sympathiek en toegankelijkheid zijn de ordewoorden. Dus laat maar komen de enter- en infotainmentprogramma's op het immens populaire piepjonge VTМ, net zoals de 'boekskes' ... want wie leest nu nooit een 'Dag Allemaal'? We staan nog maar aan het begin van een 'tabloidisering' die steeds verder in het leven van de politici wil grabbelen. De meesten hebben daar ook geen enkel probleem mee. Een win-win heet dat.

De 4 P's van de marketing, later uitgebreid tot 6 of zelfs 8 afhankelijk van marketinggoeroe, worden in de campagnes voortaan allemaal netjes in een plan gegoten: product ... in orde? ... check! Plaats, promotie, presentatie, proces en personeel? Behalve de prijs (die intern blijft) krijgen ze allemaal uitgebreid aandacht in het marketing- en communicatieluik van elke lance-ring of verkiezing.

Er wordt uiteraard ook gepoogd om de burger een veiliger gevoel te geven. In 1995 zijn hebben de twee grootste partijen duidelijk lessen getrokken uit het échec van 1991. Ervaren mensen, duidelijke doelstellingen, eerlijkheid. Het duo Van Dijck en Janssens is het brein achter Louis Tobback met zijn karakterkop en doordringende blik als 'Uw sociale zekerheid'. Slangen stelt er een even sterke tegenover; de brede rug van CVP-premier Jean-Luc Dehaene met 'De tocht is lang, de gids ervaren'. De leider wenkt om hem te volgen. Achter een brede rug is het immers goed schuilen.

Voor de liberalen van Guy Verhofstadt vallen de verkiezingen van 1995 tegen. Het boegbeeld trekt zich een jaar terug in Toscane en zal dan Slangen engageren. Die moet hem piloteren naar het premierschap op het einde van de eeuw. Schamp wisselt van stoel en mindset en gaat aan de slag bij de christen-democraten. De strategen stellen zich onafhankelijk op van hun klant. Ze verkopen immers een product, geen ideologie. De uitzondering op deze regel is Patrick Janssens. De reclameman is ook ideologisch verkleefd aan zijn klant en zal de partij zelfs gaan leiden in 1999.

‘Packaging’ vs authenticiteit en de versterking van de participatie

Slangen wordt in zijn nieuwe positie bij de VLD ongekend machtig. Als VTM-Nieuws eind mei 1999 polst naar een reactie van verkiezingsoverwinnaar Guy Verhofstadt op de ouverture van de CVP-kopstuk Marc Van Peel, reageert hij met ‘Bel Noël maar’. Het moge duidelijk zijn: Verhofstadt is de doener, de motor en het gezicht, maar het is Slangen die het voor het zeggen heeft wat de verpakking van alle inhoud betreft. Hij heeft bij de VLD de volledige communicatie in handen.

Net zoals de nieuwste yoghurt of tandpasta wordt de politicus in de markt gezet en wordt aangezet om dit product te kopen. In het jargon gaat men dit ‘packaging politics’ noemen. Het vergroten van het belang van de vorm heeft belangrijke consequenties voor de inhoud. Visueel toont zich dat vanaf het einde van de vorige eeuw in een soort ver‘barbie-en-ken’isering bij de jonge generatie politici. Waar vroeger retorisch talent en voeling met de kiezer primeerden, wordt het nu aartsmoeilijk voor politieke spruiten die niet moeders mooiste zijn, om nog in de hogere regionen van de politiek te geraken, zeker bij de vrouwen. Bij mannen kan verbaal talent en vooral humor dat euvel nog in een voordeel ombuigen. De juiste familienaam helpt uiteraard ook, net zoals het BV-schap: Jean-Marie De Decker, Margriet Hermans, Jean-Pierre Van Rossem, Walter Grootaers, Dirk Sterckx, kabouter Plop, een paar voetballers... de lijst met diegenen die in de jaren 1990 een overstap pogen te maken is lang. Bekendheid levert stemmen op. De tijd van de lijststem is bij alle partijen in het brede centrum al lang voorbij. In 2003 brengt 2/3de van de kiezers een voorkeurstem uit. 10 jaar eerder was dat maar de helft.

Met de voltrokken ontzuiling wordt de kiezer steeds minder honkvast en onzekerder in een omgeving die constant verandert en waar de ene impuls nog niet weg is als de volgende zich aandient. In de marketing wordt

‘authenticiteit’ ontdekt. Maar hoe echt is die politicus die men steeds vaker ziet op televisie?

De kloof tussen burger en politiek gaapt steeds wijder en communicatiespecialisten gaan steeds verder in het verbloemen van de waarheid en in het schaakspel van de politieke interactie. Trainingen in media worden opgedreven en deze worden vaak gegeven door actieve journalisten die enkele dagen later alles live voor de kijker mogen overdoen. De eerste debatfiches doen hun intrede met beperkte do's en don't voor de politici. Televisiezenders volgen tot de seconde tot op hoe de verschillende doelgroepen reageren tijdens een uitzending en naar welk programma ze zappen. De bereidheid om te wachten tot er iets boeiends komt, lijkt steeds beperker te worden. Net zoals de maatschappij moet alles korter, spectaculairder, intensiever.

In 2008 is Vlaanderen klaar voor een nieuwe vedette: Bart De Wever: slim, gevat, veel humor met nu en dan wat sarcasme en niet gespeend van galgenhumor. Een frisse wind, geen afgelikte politicus met voorgeprogrammeerde antwoorden. De Slimste Mens was de perfecte biotoop om de NV-A'er in het midden van het publieke aandachtsveld te krijgen. Wie De Wever dan op het scherm ziet gelooft meteen ook in zijn authenticiteit. Niks lijkt gemaakt of contrasteert met het imago dat het publiek op hem projecteert. Bart is gewoon Bart en ook niet bang om soms iets te zeggen dat niet meteen gangbaar lijkt. ‘Zet die ploot af’, tja ‘et alors’? De postmoderne Jean-Luc Dehaene is gearriveerd.

De Wever blijkt een geniale strateeg en houdt tot op vandaag stand als populairste politicus. Qua marketinginstinct kent hij als politicus zijn gelijke niet. Sinds zijn aantreden boetseert De Wever zijn partij. Hij heeft een schare getrouwen rond zich, maar een spin doctor lijkt daar niet bij te horen. Hij is er ook niet vies van om de vijand al eens te beschimpen. In het begin zijn dat verbale en rake uithalen die komen vanuit een authentiek en heel eigen perspectief, vertaald in een rijke en sterke beeldtaal. Daarmee bespeelt hij de media feilloos: vuilniszakken die lijken te bewijzen dat Kris Peeters niet echt in Antwerpen woont, maar doet alsof, dodelijk voor de rivaal. De triomftocht door Antwerpen na de zege bij de gemeenteraadsverkiezingen, een ijzersterk beeld, alleen de muziek ontbrak nog in het nieuws om er ‘Gladiator’ van te maken. Binnen de partij worden de lijnen strak uitgezet. Eén boodschap en als één man spreken. Debatfiches maken de dienst uit. De juiste boodschap

wordt er bijna letterlijk ingehamerd. Iedereen moet aan hetzelfde zeel trekken en technieken om een fout om te buigen in een voordeel worden eindeloos ingeoefend. De ex-kabinetschef van Jan Peumans noemt het stalinistisch, maar het fenomeen had in Angelsaksische landen al in 2004 een naam gekregen: de drie 'R'en die staan voor 'rethoric', repetition en 'rebuttal'. Breng een klare en heldere boodschap, herhaal en hamer ze er dus goed in en weerleg elke negatieve commentaar.²

De techniek is courant in marketing. Eén boodschap. Eén beeld. Eén standaard waar alle afgeleiden op gemodelleerd worden. Herhaling en op het einde een het 'package'-shot, een samenvatting. De andere partijen passen intussen precies dezelfde technieken toe. Zelfs bij de liberalen krijgen dissidente stemmen het moeilijk.

'Stalinistisch' noemt uw kabinetschef het zelfs in de biografie.

(lacht luid) "Hij mag dat zeggen, hij is geen N-VA'er. Kijk, normaal moeten interviews zoals deze gemeld worden aan de partij en dan zeggen zij wat ik wel of niet mag zeggen. Voor elke brandende kwestie krijgen we debattiches in onze mailbox, met de antwoorden op de vragen die journalisten kunnen stellen. Eén keer raden waar die bij mij onmiddellijk belanden.

Quote uit een interview in De Morgen op X.

toekomst is meer dan ooit gebonden aan de volgende verkiezingsuitslag. Na tendensen in peilingen worden financiële consequenties in kaart gebracht. Het aantal stemmen is levensnoodzakelijk om dezelfde levensstandaard te kunnen behouden en elke stem is dus geld waard, soms een kwestie van leven of dood.

Dat kan ook niet anders in een politiek landschap dat, net zoals de maatschappij zelf, steeds meer fragmenteert en waar de toon verhardt. Waar daarbij ook meespeelt is dat behalve dat politici een product geworden zijn, hun partij in vele gevallen opereert als een marktgevoelig commercieel bedrijf.

Als de cijfers stabiel zijn of groeien kunnen ze hun personeel houden en zelfs investeren in medewerkers, studiediensten en zelfs immobiliën. Hun

De worsteling met de nieuwe media

Bij de verkiezingen van 2003 en 2005 speelden de websites van de politieke partijen al een ondersteunende rol door het verschaffen van extra informatie. Enkele jaren verder in de 21ste eeuw wordt duidelijk dat het goed inzetten van online media de communicatiediensten en -bureaus van de politieke partijen voor grote problemen stelt. Enkel Twitter (nu X) is intussen naadloos geïntegreerd in de channel marketing, de combinatie van kanalen die het totaal van een campagne uitmaken. Bij Facebook, Instagram, Tiktok en aanverwante lijkt het dikwijls eerder op een hindernissenparcours. De manier van werken, de taal, de gebruiken en zelfs de manier van aankopen wijken dan ook totaal af van de traditionele media.

Het overbruggen van de digitale kloof met de jongste kiezers leidt tot enkele notoire uitschuivers zoals recent de toepassing van AI door de CD&V. Er zijn nog steeds veel marketeers die ervan overtuigd zijn dat slechte reclame veel beter is dan geen reclame, maar voor een partij die staat voor degelijkheid en respect is een dergelijk amateurisme toch moeilijk te verkopen en vooral slecht voor de kwaliteit van het merk, de partij zelf. Ook de NV-A ontdekte dat de rigide en consequente controle van al haar media-uitingen totaal de mist inging toen een social media-campagne tegen het zogenaamde Marrakech-pact viraal ging begin december 2018. Was het een foute inschatting van het facebook-publiek of betrof het een ongecontroleerd voorstel dat door de top niet was goedgekeurd? We weten het niet. In elk geval verzwakten de posts de positie van de partij.

Tot op vandaag vindt een meerderheid van de partijen moeilijk aansluiting met de generaties Y en (sinds kort) Z, die zich in de media nog volatieler en onvoorspelbaarder gedragen dan hun voorgangers. Het lijkt erop dat vandaag in Vlaanderen enkel het Vlaams Belang de techniek in de vingers heeft om de jongeren te bereiken en om ook organisch (= gratis) bereik te genereren. Marketeers die de socials goed in de vingers hebben zijn ook moeilijk te vinden en nog moeilijker te houden. Er wordt dan ook massaal ingezet op de aankoop van online media om de goede boodschap te verspreiden. De Tijd titelde op 11 januari 2023 dat de NV-A de grootste adverteerder is van Facebook en Instagram in Europa! Nochtans is aankoop niet zo efficiënt. Veel belangrijker is dat je boodschap echt gezien én gedeeld wordt en dat je inzet op interactiviteit met de ontvangers. Maar ongetwijfeld zijn dat intussen 'lessons learned' bij alle partijen.

² Intussen zijn de 3R'en vergroend en worden ze vooral gebruikt voor het managen van afval: reduce, reuse and recycle.

Politiek is vandaag een echte 'survival of the fittest' met te weinig plaats in de schijnwerpers. Ondanks alle pogingen om de kloof met de burger te dichten en met alle technieken om één op één met hem, haar of hun te communiceren lijkt een toenadering verder dan ooit. Een deel van het electoraat heeft zich afgekeerd van de politiek en heeft zich teruggetrokken in een eigen cocon of is zelfs bereid achter een sterke man aan te lopen.

Gedwee aan de leiband. Dit universele probleem zal de komende jaren niet verdwijnen, maar vooralsnog heeft niemand de sleutel gevonden om de kiezer het gevoel te geven dat die het uiteindelijk toch voor het zeggen heeft. Ik ben het dan ook volledig eens met wat Guillaume Vanderstighelen elders in deze bezoekersgids zegt: 'Elke stem is een stem voor de democratie én voor onze vrijheid van meningsuiting. Laat ons van dat voorrecht gebruik blijven maken. Kijk door de vorm heen naar de echte boodschappen en waarden van onze politieke dienaren en weeg pro's en contra's af. Een geïnformeerde burger is een goede democraat en elk verschil van mening kan leiden tot nieuwe inzichten als je je open opstelt en je denken niet laat hinderen door dogma's.

AN RYDANT

IS LICENTIAAT GESCHIEDENIS (VUB) EN BEHAALDE EEN POSTGRADUAAT
BEDRIJFSECONOMIE (UA). ZE IS VERBONDEN AAN HET AMVB ALS DIRECTEUR

Bronnen:

- ANONIEM, 'De man die politici groot maakte', in: *De Morgen*, 3/11/2014. Geraadpleegd op 16/4/2024 op demorgen.be.
- ANONIEM, 'Ik ben liever een ijdeluit dan vals bescheiden', in: *De Tijd*, 15/11/2013 (bijgewerkt op 16/11/2013). Geraadpleegd op 12/3/2024 op tijd.be.
- ANONIEM, 'Over 'spin doctors' en mannetjesmakers', in: *De Morgen*, 29/5/1999. Geraadpleegd op 16/4/2024 op demorgen.be.
- BAUDART Sébastien, 'Annie Brusselt', in: *Liberas Stories*, 2022, laatst gewijzigd 13/03/2024. Geraadpleegd op 16/4/2024 op https://www.liberasstories.eu/nl/magazine/voorgesteld/annemie_brusselt/2741
- BOTS Marcel en PREVENIER Walter, *Beknopte geschiedenis van de Liberale Partij*, Gent, Uitgave Liberaal Archief, 2012.
- BRINCKMAN Bart, 'Wim Schamp (1954-2014). Een mannetjesmaker uit de duizend', in: *De Standaard*, 4/11/2014. Geraadpleegd op 16/4/2024 op knack.be.
- DE VLIÉGER Mathias, *The third age of political communication: Een kwalitatief onderzoek naar de packaging politics bij LDD*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent, 2010.
- EECKHOUT Barter, 'Partijen dwingen hun vertegenwoordigers steeds meer in een strakker geld van debatfiches', in: *De Morgen*, 2/3/2019. Geraadpleegd op 16/4/2024 op demorgen.be.
- FIERS S. en REYNAERT H., *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht*. Heverlee, 2006.
- PAULI Walter, 'Dringend gezocht: nieuwe Bart De Wevers in de Wetstraat', in: *Knack*, 9/3/2024. Geraadpleegd op 9/4/2024 op knack.be.
- RUTTEN, Milan, 'De influisteraars. De macht van de spin doctors', in: *Samenleving en Politiek*, 9, 2002, 9, pp. 54-55. Geraadpleegd op 12/3/2024 op sampol.be.
- SLANGEN Noël en WILLEMSE Frank, *Slangen in de coulissen. 25 jaar politiek en communicatie*, Gent, 2013.
- VAN DEN BROECK Ann en WAUTERS Roel, 'Jan Peumans (N-VA): Ik heb geleerd dat het weinig zin heeft om tegen Bart De Wever in te gaan', in: *De Morgen*, 27/2/2019. Geraadpleegd op 16/4/2024 op demorgen.be.
- VAN DER PLAETSEN M., *De influisteraars: de macht van de spin doctors*, Leuven, 2002.
- VUYE, Hendrik en WOUTERS Veerle, 'Partijen die zich gedragen als economische concerns, is dat de politiek die we willen?' In: *Knack*, 29/8/2017 (bijgewerkt op 21/1/2021). Geraadpleegd op 12/3/2024 op knack.be.
- WITTE Els, *Media en Politiek*, Leuven, 2002
- Websites van CD&V, Groen, N-VA, Open VLD, PvdA, Vlaams Belang en Vooruit. Geraadpleegd op 12 en 15/4/2024.

DE RODE LEEUWEN SPRAKEN NEDERLANDS

ANN MARES

Leeuw in papier-maché van Marianne Dock

[Expo 50 jaar kiezen voor Brussel, BE AMVB 151 Archief van Lydia Deveen]

Rode Leeuwen

Benaming van de Vlaamse socialisten van Brussel. Ze ontstonden in 1968 als reactie op de francophone houding van het Brusselse BSP. In 1969 werden ze erkend als de Vlaamse BSP-federatie van Brussel. Ze slaagde erin om telkens een of meer verkozenen af te vaardigen naar het parlement. Belangrijke figuren waren Hendrik Fayat en Lydia De Pauw-Deveen.

Een stuk uit de tentoonstelling *50 jaar kiezen voor Brussel* als Curiosum van *Arduin 34*. Allicht het meest opvallende stuk van de expo en het raakt daarboven één van de kernthema's ervan: de diversifiëring in de politiek de laatste halve eeuw, weg van de oude verzuiling. Want was de leeuw uit papier-maché niet de mascotte van de Rode Leeuwen, de Brusselse fractie van de socialistische partij die zich uit onvrede losscheurt van de traditionele unitaire moederpartij? Die felle, wilde mascotte is er het symbool van. Een politiek-historische situering door Ann Mares.¹

Toen bij de opmaak van de kandidatenlijsten van de BSP-Federatie in het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde in maart 1968 de Vlaamsgezinde kandidaten geen verkiesbare plaats meer werd gegund, besloot een aantal onder hen met een eigen Vlaamse socialistische lijst naar de kiezer te stappen, los van de *officiële* BSP-lijst.

Het avontuur wekte enthousiasme en geestdrift op bij progressieve Vlamingen maar kwam bij Franstalige partijgenoten aan als een slag vanuit de minst verwachte hoek. De BSP (Belgische Socialistische Partij) gold als de meest strak georganiseerde politieke partij.

Sinds de bevrijding in 1944 was het betrekkelijk rustig gebleven langs de kant van de Vlaamse socialisten. De unitaire krachten die na de Tweede Wereldoorlog de overhand hadden verkregen zagen iedere Vlaamsbewuste reflex immers als een bedreiging voor de partijeenheden.

De afgescheurde Vlaamse lijst werd door de BSP-partijtop weliswaar erkend, maar toch werd alles in het werk gesteld om de rangen in Brussel terug te doen sluiten en vooral om een gemeenschappelijk opkomen met de Franstalige kameraden bij de volgende verkiezingen tot stand te doen brengen.

De rest van de zuil reageerde alsof het om een dissidentie ging door de steun bijna exclusief aan de tweetalige Brusselse BSP-Federatie voor te be-

¹ Oorspronkelijk gepubliceerd in *30 Jaar AMVB_30 Verhalen*, AMVB, 2007

houden. Binnen de socialistische beweging was de interne cohesie steeds hecht geweest, maar het vroegere groepsgevoel moest nu plaats maken voor nieuwe loyaliteiten als antwoord op de communautaire radicalisering en op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen.

Tot aan de nationale breuk in 1978 bleven de Rode Leeuwen fungeren als het Vlaamse geweten van de socialistische partij, tot de communautarisering niet meer kon worden afgewend en de partij zelf uiteen viel in een Vlaamse en Franstalige formatie.

De periode tussen de Brusselse breuk en die op nationaal vlak was relatief lang, wat zowel wijst op het stugge vasthouden van de BSP aan de unitaire instelling als op de helende kracht van de Brusselse opdeling voor de bestendinging van de nationale partijeenheid.

Het aandeel van de Rode Leeuwen, in en als resultante van het proces van politisering van de Vlaamse Beweging, is aanzienlijk. Zij leverden als eersten een concreet organisatorisch antwoord op de heterogene samenstelling van het kiesarrondissement door een federaal partijmodel voor te stellen waarin twee partijfederaties evenwaardig naast elkaar opereren.

Samen met de Vlamingen uit de andere politieke partijen en hun Franstalige ideologische partners begeleidden zij vervolgens het Belgische politieke bestel naar het huidige gefederaliseerde systeem.

Dit verhaal ondersteunt de hypothese dat het wegvallen van de partij als unitaire overlegstructuren door de communautarisering van het partijlandschap mee de federalisering van het land in de hand heeft gewerkt. Er is met andere woorden sprake van een permanente wederzijdse stuwning.

De reorganisatie van het Belgische partijwezen vormde een onderdeel van de pacificatie van de communautaire crisis en regenereerde zelf mee nieuwe processen in de richting van een federale staatsvorm.

DE ROL VAN ENKELE NEDERLANDSTALIGE MILITANTEN IN DE BRUSSELSE BWP TUSSEN 1885 EN 1914

LUC PEIREN

In deze bijdrage proberen wij behoedzaam de Vlaamse impact in de leiding van de Brusselse federatie van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) in de periode voor de Eerste Wereldoorlog in te schatten.

De partij en haar Brusselse federatie werden opgericht in 1885 in de nasleep van de gemeenteraadsverkiezingen van 1884. Die leverden de Waalse en Brusselse socialisten hun eerste gemeenteraadsleden op. In 1884 mocht een beperkt aantal arbeiders voor het eerst aan lokale verkiezingen deelnemen als zij hun lager onderwijs hadden voltooid of geslaagd waren in een kiesexamen. Ook bepaalde functies en ambten (zoals een mutualiteitssecretaris) leverden stemrecht op.

Deze zogenaamde bekwaamheidskiezers vormden maar een zeer kleine nieuw kiezerslaag, hooguit zo'n 100.000 kiezers. Maar toch probeerden de bestaande politieke partijen hen meteen voor zich te winnen. Ook de socialisten vormden in de aanloop van de gemeenteraadsverkiezingen van 1884 werkersbonden, zowel plaatselijk (bijvoorbeeld in Anderlecht) als professioneel (bijvoorbeeld de Brusselse typografen) om arbeiders voor te bereiden op hun kiesexamen en/of arbeiderskandidaten in stelling te brengen. In het Brusselse gebeurde dit gewoonlijk op liberale lijsten.

Op eigen houtje maakten de socialisten in Brussel, anders dan in Wallonië, geen kans. De Brusselse werkersbonden organiseerden zich later op het jaar in een federatie en de Brusselse werkersbond riep op 5-6 april 1885 een congres van arbeidersorganisaties waaruit de BWP ontstond.

De Brusselse federatie van werkersbonden werd daar de Brusselse federatie van. Die federatie richtte zich eerst alleen op de Brusselse agglomeratie. De Vlaamse gemeenten van het kiesarrondissement Brussel kregen pas met de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht (AMS) in 1893 en vooral

Volkshuis van Brussel, vermoedelijk voor de Eerste Wereldoorlog [Amsab-ISG]

de invoering van de evenredige vertegenwoordiging (1899) enige relevantie, zodat de leiding van de Brusselse BWP-federatie haast evident een zaak van de socialisten van de agglomeratie was.

Vlamingen in de Brusselse BWP

De impact van de Vlamingen in de Brusselse BWP¹ inschatten is geen sine cure. De parameters daarvoor zijn zeer beperkt. Voldoende data om iemand op een gegeven ogenblik als een Nederlands- dan wel Franstalige militant aan te duiden, zijn er nauwelijks.

Het in deze periode versnellende verfransingsproces van Vlaamse arbeiderskinderen in het Brusselse maakt het bovendien zeer delicaat om iemand op basis van zijn familienaam in een hokje te plaatsen, tenzij zij zich beroepen op hun Vlaamse afkomst, bijvoorbeeld door lid te zijn van een propagandagroep die de omliggende Vlaamse gemeenten van het arrondissement hielp bewerken.

Wij weerhielden daarom maar één criterium: de geboorteplaats. Maar wij baseerden ons niet alleen daarop. Ook een geboorteplaats zegt niet alles. Sommige Brusselse BWP-kopstukken, vooral in de 'politieke bovenlaag' (Kamerleden, senatoren en, zij het in mindere mate, provincieraadsleden) zoals een Emile Vinck of Louis de Brouckère zagen wel het levenslicht in respectievelijk Alveringem en Roeselare, maar hadden door hun opleiding en opvoeding maar weinig affiniteit met hun Vlaamse afkomst.

Uit ons bijzonder beperkt onderzoek blijkt dat dat gewoonlijk anders lag bij in Vlaanderen geboren arbeiders die we veelal terugvinden in het organisatorisch netwerk van de Brusselse BWP die vooral tot doel had de 'politieke bovenlaag' van de federatie te faciliteren na de introductie van het AMS en meer nog na de introductie van het evenredigheidsstelsel (1899) waardoor de partij met de meeste stemmen niet langer meer alle zetels kreeg.

¹ In het verdere verloop van de tekst spreken we soms over de Brusselse BWP en soms over de Brusselse BWP-federatie. Ons is het echt te doen om de rol die Nederlandstalige militanten uit de Brusselse agglomeratie speelde in de federatie. Vrij lang waren het ook militanten uit deze electoraal-geografische omschrijving die exclusief de lakens uitdeelden in de Brusselse BWP-federatie. Na de introductie van het evenredigheidsstelsel (1899) waardoor Brusselse socialistten eindelijk een kans maakten om in het Brusselse arrondissement verkozen te raken, namen ook Vlamingen uit de rand rond Brussel een meer prominente rol op in de federatie, zoals bijvoorbeeld Frans Gelders uit Vilvoorde. Dat was een noodzakelijke zet van de Brusselse BWP om stemmen te kunnen ronselen in de Vlaamse gemeenten van het arrondissement. Het onderscheid tussen de Brusselse BWP en de Brusselse BWP-federatie is uiteraard zeer arbitrair. Wij gebruiken het vooral om het onderscheid tussen de Vlaamse militanten in Brussel en die daarbuiten mee te duiden.

Tot dan lieten de Brusselse kopstukken, net als de Gentenaar Edward Anseele trouwens, zich gewoonlijk in een Waals arrondissement verkiezen. Vanaf de parlamentsverkiezingen van 1900 konden zij zich eindelijk in hun eigen arrondissement laten verkiezen, al bleven de plaatsjes duur. Onder het AMS was de BWP maar de derde partij in het arrondissement Brussel. Elke stem telde dus en daarin speelden de Nederlandstaligen in Brussel vanaf 1900 een belangrijke rol. Zij moesten de inwoners van de Vlaamse gemeenten van het arrondissement helpen overtuigen om voor kandidaten van de Brusselse BWP te stemmen. Dat opende trouwens perspectieven voor diezelfde Nederlandstalige militanten ...

Het verhaal dat we hier brengen, is er één van veel 'alsen' en 'dannen'. Een aantal redenen hiervoor gaven we al aan. Maar er is nog meer. Zoals gezegd is Nederlandstaligen en Franstaligen in de Brusselse BWP uit elkaar halen zoveel jaar na datum en zonder ego-bronnen haast onmogelijk. En zelfs als we de geboortedatum gekoppeld aan een arbeidersstatuut (en/of bijhorend Vlaams engagement) als referentiepunt nemen, stoten we al gauw op het probleem dat we niet beschikken over gegevens van de burgerlijke stand van veel Brusselse BWP-militanten. Ons onderzoek richt zich daardoor niet op een representatieve staal Nederlandstalige militanten van de Brusselse BWP, maar wel op een aantal kopstukken met een Vlaamse afkomst waarvan zij zich op z'n minst niet distancieerden of waarop ze zich soms zelf beriepen. Daarbij gaan wij na welke rol zij speelden in de Brusselse BWP en hoe hun bijdrage in hun totaliteit kan geëvalueerd worden.

De impact van de arbeidersaristocratie

In de beperkte literatuur over de Brusselse BWP komt de impact van de Vlamingen weinig aan bod. Zij lieten zich nauwelijks gelden in de partij en/of legden zich neer bij de dominantie van het Frans. Dit wordt verklaard door de vaststelling dat de leiding van de Brusselse en dus ook de nationale BWP in handen was van elementen uit de arbeidersaristocratie.

Dat laatste moeten we nader verklaren. In de 19e en vroege 20e eeuw vormden de socialistten van de plaats van de zetel van een organisatie gewoonlijk het (landelijk) bestuur van die organisatie. Vaak ontbraken de tijd en de middelen om de socialistische kopstukken uit de regio's regelmatig uit te nodigen om beslissingen te nemen. Dit werd gecompenseerd door het feit dat deze organisaties vaak losse samenwerkingsverbanden waren met autonome plaatselijke afdelingen.

De BWP vormt geen uitzondering op deze regel. Haar algemene raad (AR)

bestond vanaf 1885 effectief alleen uit Brusselaars. Pas in 1894 vervoegde de Gentse Emilie Claeys de AR voor de vrouwen en rond 1900 vervoegden afgevaardigden van de federaties de raad. Maar sinds 1894 had de AR de dagelijkse leiding al uitbesteed aan een bureau dat als vanouds werd bemand, later gedomineerd, door Brusselaars, waarbij de parlementaire fractie begin 20e eeuw een steeds grotere rol opeiste.²

De eerste AR van de nationale BWP bestond haast uitsluitend uit Brusselse arbeiders uit de ambachtelijke luxe-industrieën werkten.³ Deze arbeidersgroep zou niet alleen het reformistisch gedachtengoed in de partij hebben geïntroduceerd, maar ook het Frans als 'een statussymbool', 'een teken van hogere waardigheid' hebben gezien.

Jean-Paul Mahoux en Jean Puissant merkten zelfs op dat de Brusselse arbeidersaristocratie eerder een Waalse origine had en de niet-gekwalificeerde arbeiders veeleer uit Vlaanderen kwamen.⁴ Voor de arbeidersaristocratie én de intellectuele (Nederlandsonkundige) toplaag van de Brusselse BWP (Emile Vandervelde, Louis de Brouckère ...) was de Vlaamse zaak niet urgent. Zij hadden 'geen binding (...) met de Vlaamse beweging', al steunden zij de taalwetten en waren ze zich bewust van 'de billijkheid van de Vlaamse taaleisen'.⁵

Wat voor de AR van de BWP geldt, gaat ook op voor het comité van de Brusselse federatie (of het Federaal Comité – FC). Ook hier domineerde de arbeidersaristocratie. Zonder zicht te hebben op de besluitvormingsprocessen die daartoe hebben geleid, kunnen we alleen maar enkele voorzichtige hypothesen naar voor schuiven om de dominantie van de arbeidersaristocra-

² Zie daarvoor M. Vermote, 'Achter de schermen van de Belgische Werkliedenpartij. De verslagen van Bureau en Algemene Raad 1892-1940. Historiek en duiding als bron.' *Bulletin de la Commission royale d'Histoire - Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 2011, nr. 177, p. 183-260.

³ De algemene raad van de BWP van 1886 telde op zeventien leden nauwelijks fabrieksarbeiders. Behalve twee werktuigkundigen bestond de raad uit een bakker, twee typografen, twee kleermakers, een slotenmaker, een koetsier, een juwelenmaker, een marmerbewerker, een steenhouwer en zelfs een fabrikant. Van de overige vier leden kennen we het beroep niet.

⁴ 'La majeure partie de la classe ouvrière bruxelloise de la fin du siècle n'est pas née intra muros. C'est une classe ouvrière immigrée: ouvriers qualifiés, souvent d'origine wallonne, et main d'œuvre non qualifiée qui provient généralement des Flandres'. Zie daarvoor J.-P. Mahoux & J. Puissant, 'Les milieux familiaux et sociaux dans leur contexte bruxellois. Situer une famille', in *Cahiers marxistes*, Oct.-nov. 1999, 213, p. 40.

⁵ M. Deneckere, 'Socialisme en Vlaamse beweging te Brussel (1885-1914)'. In *Taal en Sociale Integratie*, 1978, 1, p. 258. -

tie in de Brusselse socialistische arbeidersbeweging en de eerder beperkte rol van de nochtans vrij grote groep Vlaamse arbeiders in de hoofdstedelijke agglomeratie te verklaren.

Dat de Brusselse agglomeratie in het laatste kwart van de 19e eeuw geen industrieel bolwerk was, hielp het politiek parcours van de arbeidersaristocratie zeker. In pakweg Gent of Charleroi was het numeriek belang van de arbeidersaristocratie te gering om er een even grote rol te spelen als in de Brussel.

Wat ook hielp was dat de arbeidersaristocratie anders dan de Brusselse arbeidersbevolking met Vlaamse roots min of meer gelijkmatig verspreid woonde over de hele Brusselse agglomeratie.⁶ Vlaamse arbeiders woonden eerder in homogene, Nederlandstalige, arbeidersbuurten, veelal in het zuiden en westen van de agglomeratie. Deze constellatie maakte het voor de arbeidersaristocratie makkelijker dan voor gewone arbeiders om machtsposities in te nemen in de Brusselse BWP. Met als gevolg dat ook het FC van meet af aan werd gedomineerd door elementen uit de arbeidersaristocratie.

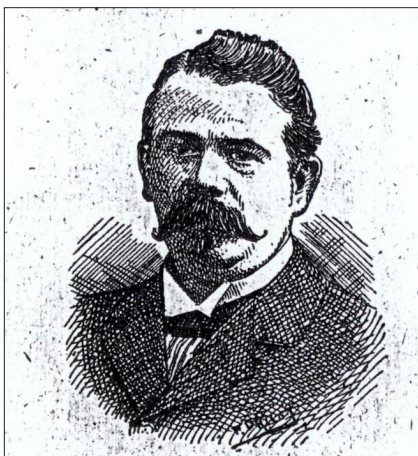
In zowel (het bureau van) de AR als, zij het in mindere mate, het FC, speelden vooral de typografen het bijzonder een belangrijke rol. Ter illustratie: in de periode 1890-1896 waren de hoofdstedelijke typografen goed voor (meer dan) de helft van de het bureau van de AR van de BWP. Daarna waren zij goed voor een (kleine) derde van de zitjes in deze raad.⁷ Ook in het FC vinden we verschillende typografen terug, maar we kunnen maar weinig uitspraken doen over hun impact in dit orgaan omdat we onvoldoende zicht hebben op de samenstelling van dit comité in de periode 1885-1914.

De casus van de hoofdstedelijke typografen is relevant als verklaring voor het succes van de arbeidersaristocratie in de Brusselse BWP. Doordat hun vakbond zich politiek noodgedwongen neutraal opstelde, om geen politieke dissidenties te creëren die de eigen greep op de arbeidsmarkt zouden ondergraven, waren veel typografen in eigen naam bijzonder actief in de politieke arena.

Dat deden zij overigens niet alleen inde BWP. Bij de parlementsverkiezingen van 1896 stonden liefst twee typografen op de katholieke lijst, evenveel op de

⁶ Grof gesynthetiseerd naar het luik 'Arbeidersklasse' in M. De Metsenaere, *Taalmuur = sociale muur? De negentiende eeuwse taalverhoudingen te Brussel als resultaat van geodemografische en sociale processen*, Brussel, 1988.

⁷ Zie daarvoor L. Peiren, *De kinderen van Gutenberg. Geschiedenis van de grafische vakbeweging in België voor 1975*, Brussel, 2004, p. 201.

doctrinair-liberale en één op de socialistisch-progressief liberale kartellijst.⁸

De vakbond tolereerde deze politiek pluriformiteit als haar verkozenen maar in het belang van de vakbond en het beroep handelden. In het totaal kon de Brusselse hoofdstedelijke typografenbond in de periode 1890-1919 rekenen op de politieke steun van 22 gemeenteraadsleden, 7 schepenen, 4 provincieraadsleden en 3 volksvertegenwoordigers.⁹

De meeste politiek actieve typografen militeerden wel in de BWP. Wat opgaat voor de typografen gaat ook op voor andere beroepen uit de arbeidersaristocratie: zij waren politiek actiever dan andere beroepsgroepen, militeerden in diverse partijen en namen meer politieke mandaten en functies op, al was dat soms alleen maar om de belangen van hun vak(bond) te behartigen.

En de Vlamingen?

Bij het lezen van vorige stukken kan de verkeerde indruk ontstaan dat de arbeidersaristocratie per definitie reformistisch en Franstalig of op zijn minst Franstalig-minded was. Het eerste aspect bekijken we niet omdat dat niet tot het opzet van deze bijdrage hoort.¹⁰

Naar het tweede werd nog geen diepgravend onderzoek verricht. Al vraag ik me af of dat ook veel zou opleveren. De in Vlaanderen geboren arbeiders (of ze nu tot de arbeidersaristocratie behoorden of niet) die deze bijdrage op het oog heeft en die in de periode 1885-1914 lid waren van ofwel de AR en/of het FC lieten daarvoor te weinig geschreven bronnen na. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat de 'Vlaamse' leden van voornoemde partijorganen eerder actief waren in het organisatorisch netwerk dan in de politiek-ideologisch component (zeg de Kamerfractie) van de partij. Tot die laatste laag reken ik trouwens ook Camille Huysmans die met de partijopbouw in het Brusselse weinig te maken had.

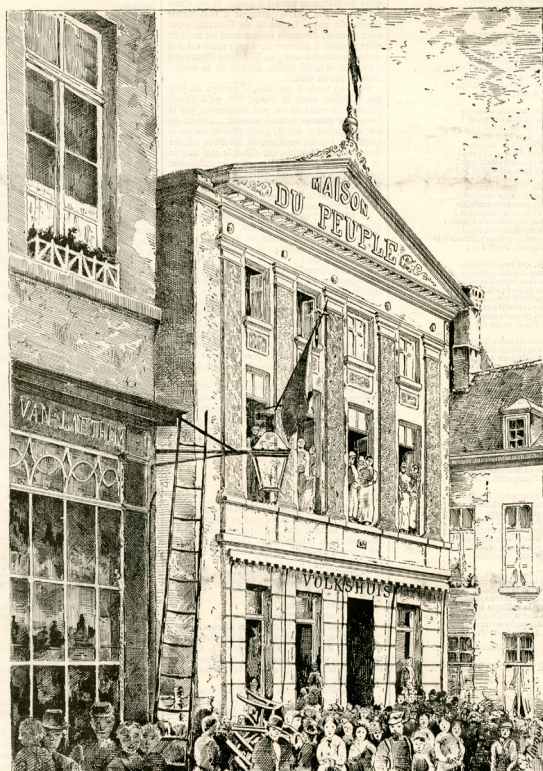
Als we de leden van de AR en het comité in kaart brengen, vallen verschillende 'Vlaamse' militanten meteen op. Veruit de belangrijkste is Ferdinand Elbers. Elbers, een bankwerker, werd in 1862 in Gent geboren en was samen

⁸ De katholieke typografen werden ook effectief verkozen.

⁹ L. Peiren, *Op. cit.*, p. 199-204.

¹⁰ Voor die discussie verwijs ik de lezer wel graag naar de zeer belangrijke bijdrage van Guy Vanschoenbeek in deze: 'Arbeid adelt. De arbeidersaristocratie als verklaring voor het reformisme in de arbeidersbeweging, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis/Revue belge de philologie et d'histoire*, 1998 (76) 4, p. 1021-1061.

Vlamingen actief in de Brusselse BWP-federatie. Van links bovenaan tot rechts onderaan zien we achtereenvolgens Laurent Vandersmissen (1874-1916), Kamiel Huysmans (1871-1968), Alfons De Wilde (*1858), Louis de Brouckère (1870-1951), Ferdinand Elbers (1862-1943) en Theodoor Bekaert (1852-1898)
[Amsab-ISG]

LA MAISON DU PEUPLE A BRUXELLES

DANS LA SOIRÉE DU 1er MAI

Het eerste Brusselse Volkshuis op de Beierenplaats tijdens de 1 mei-manifestatie van 1890 [Amsab-ISG]

met Kamiel Huysmans de enige Brusselse BWP-er met een Vlaams profiel die het tot volksvertegenwoordiger van het arrondissement Brussel schopte. Dat deed hij in 1912. Dan had hij er al een lange verdienstelijke loopbaan opzitten in de partij en haar Brusselse federatie. Hij was er actief in het Brussels metaalsyndicalisme, onder meer als oprichter van de vakbond van de werktuigkundigen (1885), als secretaris van de socialistische werkersbond van Sint-Jans-Molenbeek, als gemeenteraadslid (vanaf 1899) en schepen van Burgerlijke Stand van de gemeente (1900-1912) én als bestendig secretaris van de Brusselse BWP-federatie (tot 1912). Elbers was in 1898 ook medeoprichter van de Syndikale Kommissie van de BWP (SK), de voorloper van het huidige Algemeen Belgisch Vakverbond. Hij bleef volksvertegenwoordiger tot 1929 en werd opnieuw schepen van Molenbeek in 1927-1939, zetelde vanaf 1892 lang in – het bureau van – de AR van de BWP en zat 35 jaar lang in het FC.¹¹ Voor hij in 1912 volksvertegenwoordiger werd, stond Elbers al bekend als één van de Vlaamse propagandisten die de Vlaamse gemeenten van het arrondissement Brussel bewerkte om er de bevolking te overtuigen voor de BWP te stemmen. Daarbij onderstreepte hij in 1900 intern de nood aan een Vlaamse volksvertegenwoordiger in een kiesarrondissement die 112 eentalige Vlaamse gemeenten telde ...

Een tweede militant met Vlaamse roots die een (prominente) rol speelde in de AR en het FC was de typograaf Romain Van Loo. Ook hij was geboren in Gent, in 1854 en hielp er zelfs de coöperatie Vooruit oprichten. In Brussel werd hij actief in de Brusselse typografenbond (Association Libre des Compositeurs et Imprimeurs Typographes de Bruxelles – ALCIT), als adjunct-secretaris (1887-1888) en van de Belgische typografenvakbond (Belgische Boekdrukkersbond), als ondervoorzitter in 1899. Hij was ook secretaris en lid van de algemene raad van de Federatie van Brusselse werkersbonden in 1884.

Nadien was hij vooral actief in de coöperatieve beweging als beheerder (1889), schatbewaarder en boekhouder (1891) van de coöperatie Het Volkshuis. Hij was ook lid van het comité van de medisch-farmaceutische dienst van deze coöperatie, die later met enkele syndicale mutualiteiten aan de basis lag van de Federatie van Socialistische Mutualiteiten van Brabant (FSMB).

Van Loo was ook medeoprichter van verschillende coöperaties zoals de Union des Confiseurs in 1890, La Presse Socialiste (socialistisch uitgevers-

¹¹ Voor een uitgebreidere biografie van Elbers, zie L. Peiren, 'Ferdinand Elbers', in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 2011, kol. 309-316.

De stichters van de Boulangerie coopérative ouvrière, later samenwerkende maatschappij Volkshuis van Brussel, gefotografeerd naar aanleiding van de 25ste verjaardag van de oprichting van de coöperatie in 1907 [Amsab-ISG]

huis) in 1892 en de landbouwcoöperatie De Goede Boter te Herfelingen. Hij zetelde in – het bureau van – de AR van de BWP (1887-1888, 1895-1896 en 1898) en in het FC (rond 1900). Hij was ten slotte ook schatbewaarder van de Fédération des Sociétés Coopératives Belges (FSCB, 1906).

De omvang van deze bijdrage is te beperkt voor een uitgebreider overzicht van alle ‘Vlaamse’ militanten van de Brusselse BWP. We beperkten ons tot Elbers en Van Loo omdat hun parcours in de partij veel indicaties geeft voor het parcours van andere Vlaamse militanten. De coöperatieve piste is daarbij een belangrijke. Dertien van 27 stichters van Het Volkshuis in 1882 (dan nog de Boulangerie coopérative ouvrière) waren geboren Vlamingen.¹² Mahoux en Puissant onderstreepten die Vlaamse inbreng in Het Volkshuis in hun familiegeschiedenis van Albert Marteaux: ‘La Maison du Peuple de Bruxelles, c’est-à-dire la grande boulangerie coopérative, est créé surtout par des ouvriers flamands du bas de la ville et de Molenbeek, qui ont directement imité l’exemple du Vooruit gantois.’¹³ Nog een exponent van dit Vlaams coöperatisme in Brussel is Kamiel Standaert, een handschoenmaker uit Ninove, geboren in 1838. Hij was afgevaardigd-beheerder van Het Volkshuis (1887-1900), lid van het beheerscomité van de FSCB (1903) en was sinds 1899 socialistisch gemeenteraadslid van Brussel.

Als we de Vlaamse stichters van Het Volkshuis bekijken, valt op dat zij zowat overal vandaan kwamen (Antwerpen, Lier, Gent, Zwijndrecht, Aalst, Geraardsbergen, Diest, Hoeilaart, Grimbergen, Sint-Truiden en Kortrijk). Dat is helemaal anders bij de – uiteraard subjectieve en accidentele¹⁴ – lijst van belangrijke Vlaamse militanten van de Brusselse BWP die wij opstelden. Dan komen veruit de meeste militanten uit Oost-Vlaanderen. De twee in West-Vlaanderen geboren militanten op deze lijst zijn de verfransten Vinck en de Brouckère.

Ook opvallend is het eerder beperkte aantal militanten uit de Vlaamse gemeenten van het arrondissement Brussel. Toch zijn er twee die belangrijk waren voor de Brusselse BWP. Laurent Vandersmissen (1874-1916), een

¹² Onder de overige stichters vinden we evenveel in Brussel geboren en één in Wallonië geboren militant terug.

¹³ J.-P. Mahoux & J. Puissant, *Op. cit.*, p. 41.

¹⁴ Accidenteel omdat we maar van een zeer beperkt aantal Brusselse militanten van de BWP weten waar ze geboren zijn, waarbij sommige beroepen/vakbonden overwegen omdat zij beter gedocumenteerd waren over hun militanten (wat we bijvoorbeeld kunnen afleiden van overlijdensberichten in vakbondsbladen).

meubelmaker uit Lot, was in 1909-1916 secretaris van het bureau van de AR van de BWP en zetelde in 1914 in het bureau van de SK¹⁵. Laurent Verrycken (1835-1892) uit Grimbergen, was in 1886 secretaris van de Brusselse BWP-federatie.

Voorname subjectieve lijst van belangrijke in Vlaanderen geboren Vlaamse militanten van de Brusselse BWP laat ook nog een belangrijk syndicale parcours zien. De lijst omvat verschillende (mede)stichters of verantwoordelijken van Brusselse vakbonden zoals Elbers, Karel Daussi (°Geel, 1859, oprichter schilderbond)¹⁶, Gustave Van Haverbeke (°Antwerpen, 1862, secretaris van de Association des lithographes en ondervoorzitter (1895) van de interprofessionele federatie van boekarbeiders)¹⁷, Felix Roman (°Antwerpen, 1853, oprichter stoelenmakersbond)¹⁸, Alphonse Dewilde (°Wetteren, 1858, lid van het comité van de Association des menuissiers)¹⁹, Theodoor Bekaert (°Gent, 1852, medeoprichter syndicaat van draaiers en schavers in 1887 en in 1898 secretaris van de nationale metaalbewerksfederatie)²⁰, Jos Van Staeyen (°Antwerpen, 1874, adjunct secretaris van de nationale federatie van boekbinders in 1911) en Jules Pharazijn (°Gent, 1855, stichter syndicaat van arbeiders en bedienden van de spoorwegen in Gent, 1885)²¹.

Een bijzonder vermelding moet hier ook gaan naar twee medestichters van de SK in 1898: Florimond Wauters (1848-1913) en Frans Aerts (1860-1920), beide uit Sint-Niklaas. Wauters was smid en in 1886 medeoprichter van de nationale metaalbewerksfederatie.²² Aerts zetelde in het FC (1897-1903), was beheerder van Het Volkshuis (tot 1908) en La Presse socialiste (1901-1908) en medeoprichter (1907) van de socialistische verzekeringscoöperatie De Sociale Voorzorg.²³

Last but not least moeten we ook verwijzen naar de in Antwerpen geboren Corneel Mertens (1880-1951) die in 1911 na een examen nationaal secretaris werd van de SK en in 1913 lid van het bureau van de AR van de BWP.

¹⁵ Vandersmissen was ook beheerder van de Franstalige partijkrant *Le Peuple* en zetelde in het FC (1912).

¹⁶ Daussi was ook gemeenteraadslid in Schaarbeek (1895-1907) en lid van FC (1894-1898).

¹⁷ Van Haverbeke was ook diensthoofd van de dienste cafés van Het Volkshuis in 1907.

¹⁸ Roman was ook gerant van het volkshuis van Sint-Gillis.

¹⁹ Dewilde was ook gemeenteraadslid in Elsene (1890-1907 en 1911-1921).

²⁰ Bekaert was ook gemeenteraadslid en schepen in Anderlecht in 1895-1898.

²¹ Pharazijn was ook gemeenteraadslid van Anderlecht in 1904-1908.

²² Wauters was ook gerant van een bijhuis van La Maison du Peuple.

²³ Aerts was ook medeoprichter van de productiecoöperatie Coopérative des tabacs (1898) en zetelde in de Brusselse Industrie- en arbeidsraad (1901-1913).

We vonden ook een reeks bestuurders terug met een Vlaamse achtergrond in de Brusselse en Belgische typografenbond die we hier uit plaatsgebrek niet zullen opsommen. Wat bij hen wel opvalt is dat zij, allicht omwille van hun kennis van het Nederlands, lange mandaten op zich namen in de Belgische Boekdrukkersbond die eigenlijk functioneerde als een superstructuur van de ALCIT om te beletten dat niet-Brusselse typografen naar de hoofdstedelijke arbeidsmarkt zouden afzakken, waarbij ze deze zouden ontregelen. Een voorbeeld van dit profiel is Frans D'Hooghe (°Sint-Niklaas, 1847) die in 1883-1897 secretaris was van de Belgische Boekdrukkersbond.

Een laatste parcours is dat van de Vlaamse propagandaorganisaties van de Brusselse BWP-federatie. In de congresverslagen van de federatie vonden we er twee terug: de Vlaamsche Socialistische Bond, kortweg Vlaamse Bond, mee opgericht door Daussi, en de Sociaal Democratische Vereniging van Vlamingen (SDVV). Beide wilden de socialistische Vlamingen in de hoofdstad organiseren, al dan niet om hen in te schakelen in de propaganda van de Brusselse BWP-federatie in de Vlaamse gemeenten van het arrondissement. Het succes van beide verenigingen was beperkt.

Behalve Daussi konden wij maar twee andere militanten traceren die actief waren in de Vlaamse Bond. De eerste was de in Gent geboren meubelmaker Edmond Bastlé (°1855), de leider van de Mutualité des ébénistes die in 1898 kandidaat-volksvertegenwoordiger was in het arrondissement Oudenaarde. De tweede was de voor het overige onbekende Declercq.

De SDVV figureerde pas na 1908 in de verslagen van de Brusselse BWP-federatie. De vereniging telde toen 25 leden. Dat zouden er nooit meer zijn. In 1910 zakte het ledental zelfs naar zegge en schrijve twee! Maar het jaar daarop waren het er opnieuw 25. De ledentallen van de SDVV staken schrill af tegenover die van andere niet-Franstalige organisaties zoals het Deutsche Arbeiter Verein die in 1908-1911 55 tot 180 leden telde of die van de afdeling Brussel van de Sociaaldemocratische Arbeiderspartij van Rusland die in 1910-1911 75 leden had.²⁴

In de Brusselse congresverslagen valt wel op dat de culturele verenigingen die onder een Vlaamse naam opkwamen meer succes kenden. De Toekomst uit Brussel telde 50 (1911) tot 101 leden (1909), Moedig Vooruit uit Ganshoren 25 (1902-1904) tot 40 (1907-1911) en De Volksstem uit Molenbeek 25 (1908-

²⁴ *Parti ouvrier belge. Fédération bruxelloise. Exercices 1910-1911. Rapports des secrétaires présentés à l'assemblée annuelle du 21 mars 1912, Bruxelles, 1912, p. 13.*

1910) tot 35 (1911) leden.²⁵

Een laatste aspect aan het militantisme van Brusselse BWP-militanten met een Vlaamse origine die nog het vermelden waard is, is dat deze militanten zich ook kandidaat stelden voor de BWP tijdens parlementsverkiezingen buiten het arrondissement Brussel. Bastlé is een eerste voorbeeld. Maar ook andere militanten stelden zich tenminste een keer in een of ander Vlaams arrondissement verkiesbaar zoals Daussi in Oudenaarde-Ronse (1898) en Wauters in Sint-Niklaas en Kortrijk (1894). Ook Huysmans deed soortgelijk missiewerk, onder meer in Limburg en het arrondissement Aalst.

Propaganda-inspanning

Toch was de propaganda in het eigen arrondissement voor de BWP-militanten van Vlaamse origine het belangrijkste. Met het oog op de parlementsverkiezingen van 1894, de eerste onder het stelsel van het AMS, werden de Vlaamse Brusselaars al ingeschakeld in de propaganda in wat men toen 'op den buiten', later 'de achterlijke streken' noemde. Toen werd de Vlaamse propagandaclub (Vlaamse Socialistische Bond?) geactiveerd en een Vlaamse Sprekersschool opgericht. Ook werden de aan de Vlaamse rand grenzende werkersbonden (vooral dan die van Anderlecht, Molenbeek en Ukkel) ingeschakeld om in de hen omringende Vlaamse gemeenten de socialistische pers te verspreiden.

Deze propaganda-inspanning resulteerde in de (her)oprichting van werkersbonden buiten de Brusselse agglomeratie (Zaventem, Lembeek, Kraainem enz.). Tot dan was alleen de socialistische kern in Vilvoorde levensvatbaar gebleken.²⁶ In deze periode werden al Vlaamse kandidaten op de lijst van de Brusselse BWP-federatie voor de Kamer gezet, maar wel in de wetenschap dat een zetel er toch niet inzat. Hooguit een kiesalliantie met alle liberale facties kon dat mogelijk maken, maar zo'n kartellijst werd tot de invoering van de evenredige vertegenwoordiging nooit gevormd. Daarna trouwens ook niet ... Veelal figureerden Elbers of Wauters tot 1900 op de lijst. In 1898 stond ook de landbouwer Julien Huygens uit Sint-Katharina-Lombeek (nu een deelgemeente van Ternat) op de lijst om Vlaamse stemmen te ronselen in de rand rond Brussel.

²⁵ *Ibid.*, p. 11.

²⁶ B. De Nil, 'Les Villes Tentaculaires. De socialistische propaganda in de Vlaamse rand rond Brussel voor 1914', in *Brood & Rozen*, 2000, 2, p. 39.

Menigte voor het Volkshuis van Brussel op de Beierenplaats, mogelijk naar aanleiding van een internationaal congres, zonder datum (in 1891 greep wel een congres van de Tweede Internationale plaats in Brussel [Amsab-ISG]

Stichtingscongres van de BWP in 1885, de deelnemers [Amsab-ISG]

Zoals gezegd fungeerde de evenredige vertegenwoordiging die in 1899 werd gestemd en die het mogelijk maakte dat socialistische kandidaten vanaf 1900 een kans maakten om verkozen te worden in het arrondissement Brussel, als een brandversneller als het op een meer adequate propaganda in de Vlaamse rand rond Brussel aankwam.

Voor Elbers was dat de gelegenheid om de verkiezing van een Vlaamse socialistische volksvertegenwoordiger op de agenda te zetten: 'wij denken onzen plicht te volbrengen, door u te melden dat men op den buiten vraagt een vlaamsche volksvertegenwoordiger te benoemen en de Federatie zou heel wijs handelen, indien zij in de toekomst een vertegenwoordiger koos, die de taal der buitenlieden van het arrondissement Brussel schreef en sprak.'²⁷

Dat hoefde niet specifiek een Vlaamse Brusselaar te zijn: 'De katholieken, wanneer zij hunne kandidatenlijst moeten vaststellen, hebben zorg de kandidaten te nemen in al de kantons. Waarom zouden wij hetzelfde niet doen?'.²⁸ Die verkozene kwam er inderdaad. Het werd echter wel de in Borgworm geboren Léo Meysmans (1871-1952) die volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Brussel was in 1902-1936 en 1938-1952 en gemeenteraadslid te Zaventem in 1911-1938, maar die al bij al met Vlaanderen niet zoveel te maken had.

Kamiel Huysmans (1871-1968) volgde hem in 1910. Hij was wel een 'volbloed' Vlaming die ook oog had voor de verzuchtingen van de Vlamingen, ook in de hoofdstad. Elbers zelf moest, zoals we al zagen, wachten tot 1912. En als we abstractie maken van de figuur Meysmans, was het wachten op Frans Gelders (1874-1949) uit Vilvoorde die in 1919 verkozen werd als eerste niet-Brusselse Vlaamse socialistische volksvertegenwoordiger van het arrondissement Brussel. Huysmans en Meysmans deden wel stevig hun duit in het zakje bij de propagandavoering buiten Brussel door in 1903 de *Gazet van Brussel* uit de grond te stampen. Dit blad verzamelde nieuws uit de Vlaamse rand rond Brussel, maar sloeg ook aan bij de Vlamingen in Brussel zelf. Maar financiële moeilijkheden, zo mogelijk nog verergerd door een aantal persprocessen, deden het blad in 1913 de das om.²⁹

²⁷ *Belgische Werkliedenpartij. Brusselsche Federatie. Jaarlijks verslag van het Dienstjaar 1901*, Brussel, 1902, p. 16.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ B. De Nil, *Op. Cit.*, p. 50.

Bij wijze van besluit

Het verhaal vertellen van 'het Vlaams lid van de BWP tussen 1885 en 1914' is niet evident. De broodnodige aantallen en essentiële dada om zo'n profiel te schetsen ontbreken. Ik koos daarom voor de omgekeerde weg en ging uit van de biografieën van enkelingen om na te gaan of daar een collectief verhaal uit te filteren viel.

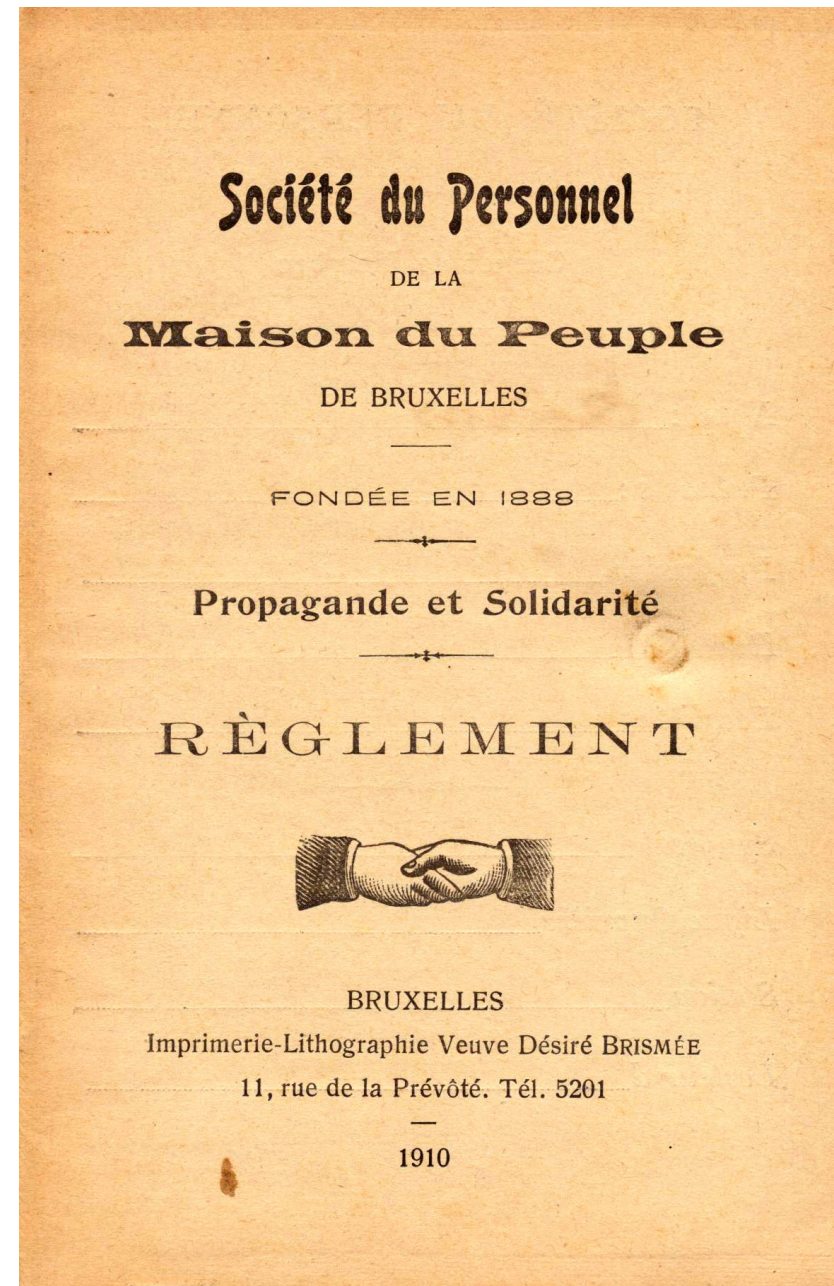
Of die oefening gelukt is, laat ik in het midden. Maar toch zou ik enkele lijnen willen aanduiden die toch iets zeggen over 'het Vlaams lid van de BWP tussen 1885 en 1914' Wat mij betreft was dit lid vooral actief in het organisatorisch netwerk van de Brusselse BWP en veel minder in het ideologische. Beide hadden ogenschijnlijk weinig met elkaar te maken. Dat had mogelijk te maken met de onmogelijkheid tot 1900 om eigen Brusselse volksvertegenwoordigers te laten verkiezen.

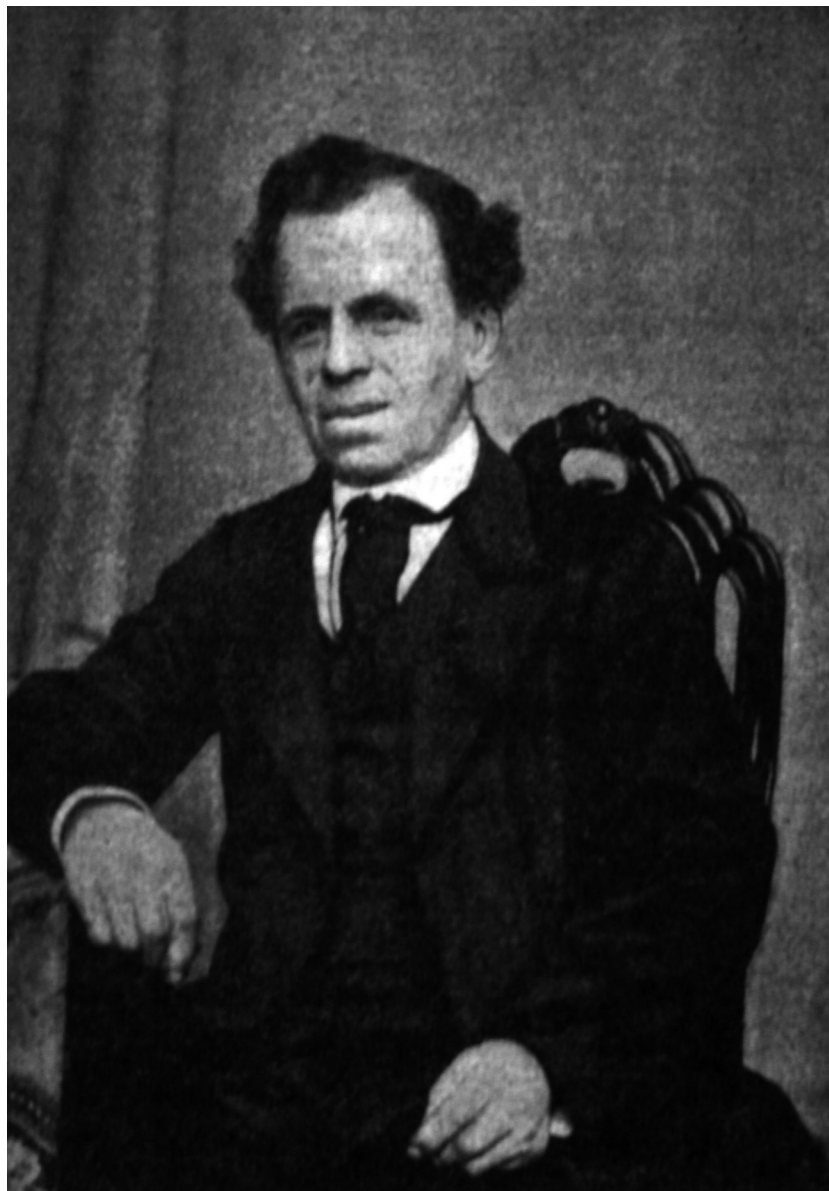
Het 'Vlaams lid' was bovengemiddeld actief in de coöperatieve en syndicale armen van de Brusselse BWP, zonder dat ik daarbij wil suggereren dat hij daar de Brusselaars of de leden met een Waalse afkomst domineerde. Dit militantisme kreeg wel een politiek verlengstuk met het gegeven dat Ferdinand Elbers ook lang bestendig secretaris was van de Brusselse BWP-federatie. Maar eens het om de knikkers ging, vertaalde dat werk aan de basis zich maar moeizaam in een belangrijk wetgevend mandaat. Elbers moest als volksvertegenwoordiger de geboren Waal Meysmans en de Vlaamse intellectueel Huysmans, die maar beperkte organisatorische banden had met de Brusselse BWP-federatie, laten voorgaan. De vraag is of dat echt hoeft te verbazen. Om die vraag te beantwoorden en om te bepalen of mijn inschattingen hout snijden, is alvast meer en meer diepgaander onderzoek nodig. Deze bijdrage is daarvoor hopelijk een concrete aanzet!

LUC PEIREN

(1965) IS DOCTOR IN DE GESCHIEDENIS AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT GENT. SINDS 1990 IS HIJ PROJECTMEDEWERKER VAN AMSAB-INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS. HIJ PROMOVEERDE IN 2004 TOT DOCTOR IN DE GESCHIEDENIS AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL. HET BOEK *KINDEREN VAN GUTENBERG* IS EEN HERWERKTE VERSIE VAN ZIJN PROEFSCHRIFT OVER DE GRAFISCHE VAKBEWEGING IN BELGIË GEDURENDE HET GROOTSTE DEEL VAN DE VOORBIJE TWEE EEUWEN. HIJ PUBLICEEERDE EERDER ENKELE STUDIES BETREFFENDE DE BELGISCHE ARBEIDERS- EN VAKBEWEGING, WAARONDER EEN BIOGRAFIE VAN CÉSAR DE PAEPE, LEVEN EN WERKEN VAN DE KUNSTENAAR WILCHAR, EN EEN OVERZICHT VAN 50 JAAR SOCIALE ZEKERHEID. HIJ WAS REDACTEUR VAN DE PUBLICATIE *100 JAAR ABVV*.

Reglement van de vereniging van het personeel
van het Volkshuis van Brussel, 1910 [Amsab-ISG]

IN DEN BEGINNE WAS JACOB KATS

**PIONIER VAN HET SOCIALISME EN
VOORLOPER VAN DE KVS**

JOHAN WAMBACQ

Kent u Jacob Kats? Nee, niet die zeventiende-eeuwse dichter en politicus uit Den Haag. Dat was Jacob Cats, met C. De 'Vader Kats' over wie we het hier hebben, met K, was actief in de negentiende eeuw, in Brussel en Vlaanderen. Op wat historici na kent niemand hem nog.

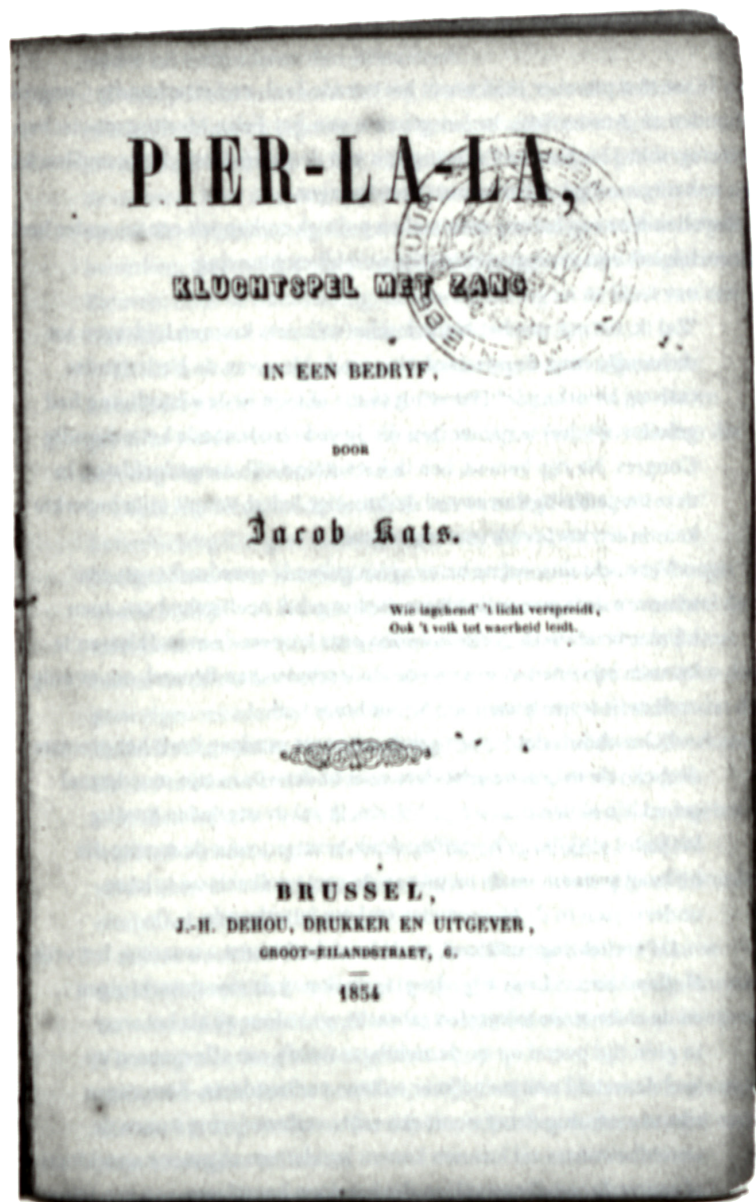
Ooit was dat anders. Jacob Kats (1804-1886) organiseerde politieke meetings in heel het Vlaamse land, was actief als publicist, satiricus, toneelacteur, regisseur en acteur. In 1902, zestien jaar na zijn overlijden, huldigde de Pools-Duitse filosofe en politica Rosa Luxemburg hem als 'misschien wel de origineelste van de internationale socialistische pioniers, de schepper van de eerste arbeidersvereniging, van de eerste democratische volksliederen, van het eerste volkstheater in Vlaanderen'.

1500 scholen

Jacob Kats wordt geboren in Antwerpen op 3 mei 1804. In 1808 verhuist het gezin naar Lier. Als kind van zes moet Jacob er gaan werken in de weverij waar ook zijn vader aan de slag is. In 1819 verhuist de familie Kats naar Brussel.

De kinderen Kats zijn analfabeet. Jacob is al achttien wanneer hij leert lezen en schrijven. Van 1823 tot 1827 volgen hij en zijn broers kosteloos avondonderwijs in één van de 1500 openbare scholen die Willem I tijdens zijn vijftienjarige bewind heeft opgericht in de zuidelijke Nederlanden. (Jawel, vijftienhonderd scholen! Welke regering zou dat vandaag nog klaarspelen in zo korte tijd?) Het aantal kinderen in de lagere scholen verdubbelt in de Nederlandse periode van 150.000 tot 300.000. Jacob brengt het in 1827 tot 'onderwijzer van de derde rang'.

Drie jaar later wordt België onafhankelijk en worden de openbare scholen... afgeschaft! Een 'revanche' van de katholieke kerk die haar monopolie op het onderwijs was kwijtgespeeld door die voortvarende Willem I. In 1831 wordt Jacob en zijn diploma ongeldig verklaard. Twee jaar later komt hij opnieuw als wever aan de schamele kost. En hij zet in diezelfde jaren zijn eerste stap-

pen als sociaal-cultureel activist. In al zijn activiteiten zal hij zijn leven lang consequent en doelbewust werken vanuit zijn 'vroegsocialistische' visie.

De Verbroedering

Met zijn broers en nog enkele arbeiders richt Kats in 1833 de Maetschappij der Verbroedering op. De vereniging richt zich tot het – overwegend ongeletterde – werkvolk en organiseert discussieavonden.

Kats wordt geïnspireerd door de sociaal-christelijke visie van de Franse priester, schrijver en filosoof Félicité de Lamennais en andere visionairen. Hij wordt gesteund – ook financieel – door journalist en advocaat Lucien Jottrand, één van de hoofdrolspelers in de Belgische revolutie en nadien lid van het Nationaal Congres. Jottrand erkent in de bevlogen Kats een oertalent: Kats kan grote groepen volksmensen begeisteren en inspireren.

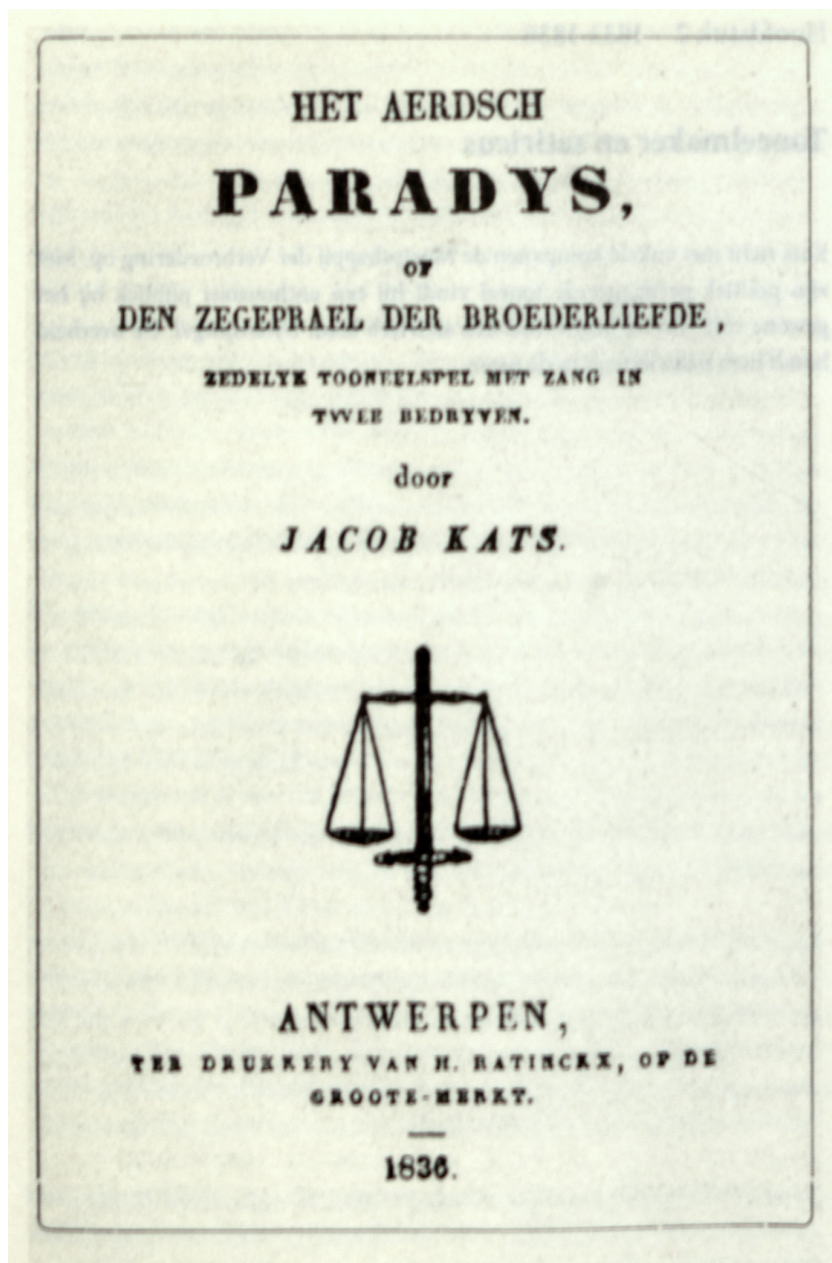
In februari 1835 richt Kats binnen De Verbroedering een toneelgroep op, met mannen én vrouwen. Hij schrijft dat jaar liefst vijf stukken voor zijn groep. Vier daarvan zijn volkse kluchten met een duidelijke, politieke boodschap. Het vijfde stuk, *Het Aerdsch Paradys of den zegeprael der broederliefde*, bespeelt een ander register. Het is 'onze eerste en enige sociale Utopia', schrijft Julien Kuypers in *Het vroegsocialisme tot 1850*¹

Kats' voorstellingen trekken veel volk. Ze zijn geestig maar ook kritisch en scherp voor het beleid van de overheid en het gekonkelfoes van de clerus. Geen vrijblijvende zwans. Al in het eerste jaar regent het rapporten van de politiediensten over de 'dégoutante' voorstellingen van Kats. Minister van Binnenlandse Zaken Barthélémy de Theux dient een wetsvoorstel in om theatercensuur mogelijk te maken. Het is rechtstreeks gericht tegen Kats en De Verbroedering.

Den Volksvriend

1835 is een superdruk jaar voor Kats. Hij schrijft zijn eerste vijf toneelstukken voor De Verbroedering, regisseert ze ook, acteert erin mee en organiseert discussieavonden... En alsof dat nog niet genoeg is, gooit hij zich ook nog in de journalistiek. Op uitnodiging van Pierre-Armand Parys, die datzelfde jaar al een paar van Kats' toneelteksten heeft uitgegeven, begint hij met het satirische zondagsblad *Uylenspiegel*.

¹ Julien Kuypers, *Het vroegsocialisme tot 1850*, uitg. Ontwikkeling, Antwerpen 1960, geraadpleegd op het Marxistisch Internetarchief.

Uylenspiegel verschijnt van 30 augustus 1835 tot 24 juni 1838. Het wordt uitgegeven 'om allerlei huichelarij, boeverij, schelmerij, schalkerij, hovaardij, stroperij, bedriegerij, verdrukkerij, ketterij, aperij en papierij in zijn spiegel aan te tonen'. Zo heet het in een bericht in de editie van 31 januari 1836 (jg. 2, nr. 5).

Het blad nodigt zijn lezers uit om 'zulke streken bekend te maken' en belooft volstrekte discretie. En de lezers hebben blijkbaar wel één en ander te melden. Nummer na nummer verschijnt een eindeloze reeks smeulige en pijnlijke anekdotes over bisschoppen, pastoors, onderpastoors en andere kwezels die het niet nauw nemen met Gods gebod van naastenliefde of met de gelofte van kuisheid. Een favoriete kop van jut is de conservatieve kardinaal Sterckx, in het blad ook 'Sterkus, de koning van Mechelen' genoemd. Koning Leopold I heet dan weer Leopoldus van Papenland, Leopoldus den Papenluffer, de Papengek. Om kort te gaan:

'Christus droeg een kruis van hout,
Elke bisschop een van goud'

Uylenspiegel en het Franstalige zusterblad *Méphistophélès* worden door de politiediensten nauwlettend in het oog gehouden, zeker vanaf 1836 wanneer de meetings in Brussel beginnen en een sterke impact blijken te hebben.

Na één jaar neemt Kats afscheid van *Uylenspiegel*. Hij wil focussen op zijn politieke actie. Zijn toneelvoorstellingen zullen de vorm aannemen van politieke meetings. In de aanloop naar dat eerste evenement verschijnt het eerste nummer van Kats' eigen weekblad, *Den Waren Volksvriend*, later gewoon *Den Volksvriend* geheten. Het geldt als het 'eerste Vlaamsche arbeidersblad, het orgaan van de Vlaamsche Meetings'. Het verschijnt van juni 1836 tot februari 1840. Er moeten zowat vierhonderd nummers gedrukt zijn, amper zestien zijn bewaard gebleven.

De eerste meeting

Op donderdag 11 augustus 1836 is het zover: in 't Lammeken, een café in de Hoogstraat, hartje Marollen, wordt de eerste politieke meeting gehouden. De meetings hebben altijd plaats in cafés. En al snel trekken Kats en zijn vrienden ook naar andere steden: Leuven, Antwerpen, Gent, Mechelen, Kortrijk, Temse. De Verbroedering houdt de vergaderingen binnenskamers en staat op een ordelijk verloop. Soms stuurt de politie provocateurs op de evenementen af die de boel op stelten zetten, dat geeft de ordediensten een excuus om in te grijpen.

Tijdens één van de meetings lukt een dronken politiecommissaris een incident uit. Kats wordt preventief aangehouden en pas ruim een maand later vrijgelaten. Om de kosten van het proces tegen hem te dekken wordt een solidariteitscampagne opgezet. De oproep vindt gehoor in het hele land én in Engeland. Dat leert ons dat de prille arbeidersbeweging toen al internationale connecties had en dat het werk van Kats van meet af aan een sterke impact had.

In maart 1839 wordt Kats samen met enkele kompanen voor de tweede keer aangehouden, wegens 'opruiende taal' i.v.m. het Verdrag der 24 Artikelen dat nog niet is goedgekeurd. Op 19 april wordt het Verdrag ondertekend. Op 23 mei wordt Kats voor het Assissenhof van Brabant vrijgesproken. Op 31 januari 1840 dient politiecommissaris Vanbersel klacht in tegen Kats wegens 'lasterlijke aantijgingen'

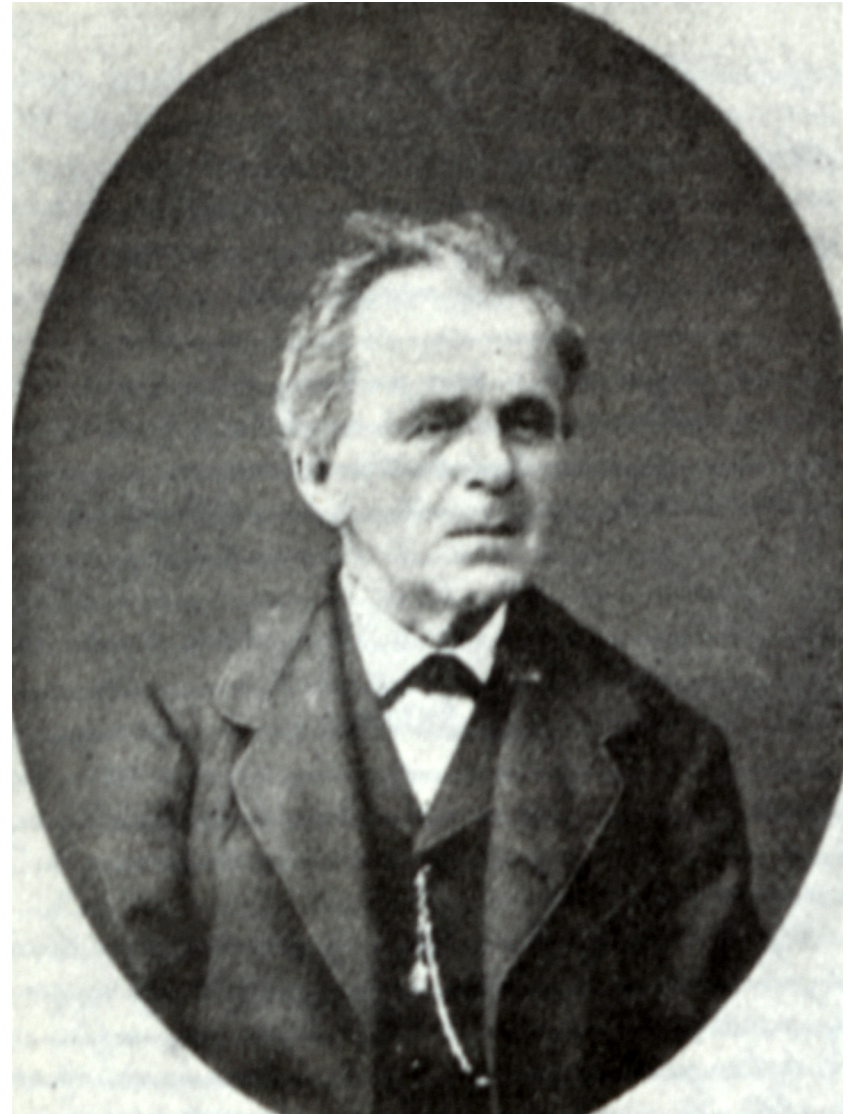
Na een alweer geprovoceerd incident, verdwijnt Kats in 1840 voor de derde keer achter de tralies. Op dinsdag 11 augustus moeten Kats en drie anderen zich melden in de gevangenis in de Kleine Karmelietenstraat. Een stoet van honderden aanhangers brengt ze er joelend naartoe. Kats is de enige die zijn zes maanden straf helemaal moet uitzitten. Daarna zit hij financieel aan de grond, maar in alle omstandigheden krijgt Kats steun van Jottrand, zijn mentor en sponsor.

Na een noodgedwongen pauze van een paar jaar hervat Kats zijn meetings en toneelvoorstellingen op een nieuwe locatie: het Salon de Monplaisir, gelegen net buiten de stadsmuren van Brussel, vlakbij de huidige Saintelettesquare en het Kaaitheater. In de stad zelf kan Kats nergens nog aan de slag, geen enkele cafébaas wil zijn zaal nog ter beschikking stellen, uit vrees voor rellen en de bijhorende schade.

Met zijn activiteiten maakt Kats van het Salon de Monplaisir 'het eerste volkshuis van België'. Hij krijgt er bezoek uit het buitenland, onder andere van Michail Bakoenin, Karl Marx en Friedrich Engels.

Op zondag 20 oktober 1844 arriveren in het Salon de Monplaisir twee Duitsers, de dichter Ferdinand Freiligrath en de filosoof dr. Karl Grün. Zij wonen in de namiddag een meeting bij, 's avonds een repetitie van *Den Verlichten Boer*.

Een jaar later publiceert Grün zijn studie *Die soziale Bewegung in Frankreich*

und Belgien. Briefe und Studien. Hij brengt er uitgebreid verslag van zijn zondag in het Salon de Monplaisir:

'We betraden een lange, smalle zaal, met aan de ene kant een theater-ruimte en aan de andere een café met toog.

Een paar honderd mensen zaten op hoge, houten banken, die in de breedte opgesteld stonden, van de scène tot aan de toog. Mannen en vrouwen, jongelui van beiderlei kunne, allen in zondagspak, handarbeiders, de ogen strak gericht op het houten verhoog, waar een man van middelbare leeftijd, gedrongen gestalte, vierkante krullenkop, met krachtige gelaatstrekken en een forse, diepe stem, heftig tekeering. Het was de agitator Kats. Hij sprak zijn Vlaams zo duidelijk gearticuleerd en onderstreepte zijn woorden met zo heldere gebaren dat ik eigenlijk alles kon verstaan. (...)

Het was een plezier om te zien hoe deze Brabantse landlieden bij de belangrijkste passages elkaar bevestigend op de schouders of de knieën klopten en elkaar instemmend toeknikten. Bij Kats komt alles uit het diepste van zijn borst, hij spreekt vurig en bevlogen, op het einde kon hij niet meer.

Er werd een collecte gehouden en nadien verliet het publiek in voorbeeldige orde de zaal. Kats kwam van het podium naar ons toe. Ik stelde hem voor aan Freiligrath, die Vlaams met hem sprak. Toen ik hem feliciteerde met zijn toespraak, ging zijn gezicht stralen van een plebejische vrolijkheid. Hij hoorde dat we nog een week in Brussel zouden blijven en nodigde ons uit om dezelfde avond nog een theaterrepetitie bij te wonen. (...)

Toen we om zeven uur terug in het café kwamen, moesten we onze agitator in het souterrain gaan zoeken. Hij zat er met een vriend, een man van betere komaf, zoals dat heet, die een mentorachtige invloed leek te hebben op de meeting en op het theater. (...) We voerden een vriendschappelijk gesprek waarin we het hadden over terrorisme, de guillotine, Robespierre, een revolutie die van haar doel afwijkt, enz. Om mezelf niet helemaal zwart te maken, wil ik erkennen dat mijn gesprekspartner een aanbidder was van Robespierre en dat ik, krachtens die verdomde, harteloze Duitse filosofie, betoogde dat Robespierre het onderspit wel moest delven, omdat geen enkel individu of geen enkele partij sociale veranderingen kan realiseren die nodig zijn om een revolutie te doen slagen; sociale veranderingen kunnen alleen vanuit een collectief bewustzijn gerealiseerd worden; ze komen van onder, nooit van boven en nooit uit de hoofden van de meest gewelddadige personages. ik was blij dat mijn nieuwe vriend mij gelijk gaf.

De theaterrepetitie die we zagen, leek mij zeer grappig, ik heb tranen gelachen. (...).²

² Karl Grün, Die soziale Bewegung in Frankreich und Belgien. Briefe und Studien, uitg. Leske, Darmstadt 1845, p. 48-71; eigen vertaling.

Met Marx werkt Kats samen in de Association Démocratique Internationale, opgericht in november 1847 door o.m. Kats, Jottrand en Marx. Tussen voorzitter Jottrand en vice-voorzitter Marx wil het niet vlotten. Marx vindt dat 'bourgeoisocialisme' iets voor softies. In het *Communistisch Manifest*, dat verschijnt in februari 1848, stellen Marx en Engels dat het doel van de communisten 'slechts bereikt kan worden door het gewelddadig omverwerpen van elke bestaande maatschappelijke orde'. Dat gaat lijnrecht in tegen de pacifistische opvattingen van Jottrand en Kats. In diezelfde maand voeren o.a. Kats, Marx en Engels het woord op een bijeenkomst van de Association Démocratique. De inlichtingendiensten rapporteren dat Kats gezegd heeft dat het volk nog moet wachten om zijn rechten op te eisen, dat de tijd nog niet rijp is.

Een Nieuwe Grondwet en een basisinkomen

Op 28 maart 1848 valt de politie binnen in het huis van Jozef Kats, een broer van Jacob die in het hartje van de Marollen woont, in de Sistervatstraat 7. De agenten nemen er twee documenten in beslag, waaronder het manuscript *Project van eene Nieuwe Maatschappelijke Grondwet*. Die *Grondwet* is nooit in druk verschenen. Ze komt duidelijk uit de entourage en/of de pen van Jacob Kats. In de artikelen 6 tot 8 formuleert ze de idee van een 'natuurrecht', zeg maar een basisinkomen.

'Art. 6. De gronden of bouwlanden worden openbaar verpacht. De opbrengst van deze pacht wordt beschouwd als vrucht van de natuur en gelijk verdeeld tussen alle leden van de maatschappij, in zoveel gelijke delen als er mensen zijn, niemand uitgezonderd. Het aandeel dat elke mens geniet van de opbrengst van de aarde, heet het natuurrecht.

Art. 7. Niemand kan afstand doen van zijn natuurrecht, zolang men in het land woont. Men kan het op geen enkele wijze verbeurd verklaren of afwijzen, vóór men het ontvangen heeft.

Art. 8. De wijze van het verhuren of verpachten van de gronden, het ontvangen van het natuurrecht en hoelang de ouders het natuurrecht mogen ontvangen voor hun kinderen, wordt nog in een bijzondere wet bepaald, maar het natuurrecht is altijd verbonden aan de plaats waar iemand zich bevindt.³

(3)

³ Hubert Wouters, *Documenten betreffende de geschiedenis der arbeidersbeweging (1831-53)*, uitg. Nauwelaerts, Leuven 1963, p. 963-966

Na 1848 verlegt Kats de focus van zijn activisme opnieuw naar het theater. We zien hem zelfs opduiken in de cenakels van de 'hoge' cultuur. In 1850 wordt in Amsterdam het tweede Taal- en Letterkundig Congres gehouden. Hij houdt er een betoog over taal en politiek en koppelt een en ander heel natuurlijk aan zijn vroegsocialistische wereldbeschouwing. In zijn speech onthult hij ook zijn literair credo: schrijf 'kort, duidelijk, bevattelijk, attractief en leerrijk'. Daar valt ook vandaag nog veel voor te zeggen. En hij pleit voor een wereldtaal. Daarvoor is overleg en samenwerking van alle naties nodig, stelt hij.

Het jaar daarop strijkt het Taal- en Letterkundig Congres neer in Brussel. Kats is opnieuw van de partij. Willen we onze kwijnende moedertaal opwaarderen, aldus Kats, dan moeten we oog hebben voor het volksbelang. Hij verwijst daarbij naar de Nederlandse maatschappij Tot Nut van 't Algemeen. Taalbeleid en volksopvoeding gaan hand in hand, stelt hij. Tot slot pleit hij ervoor dat alle taalverenigingen, in Noord en Zuid, volksbibliotheken zouden opzetten in steden en dorpen.

In 1851 verschijnen Kats' *Volksgedichten*. Die bundel bevat geen gedichten in de klassieke zin van het woord, maar politieke traktaten, op rijm gezet opdat de lezer of toehoorder ze makkelijk zou begrijpen en onthouden.

Het Tooneel der Volksbeschaving en het Vlaamsch Tooneelverbond

In 1850 brengt Kats een nieuwe groep op de been: het Tooneel der Volksbeschaving. De voorstellingen hebben succes, maar kosten handenvol geld. Kats vraagt na vijf jaar een subsidie aan bij het stadsbestuur. Dat kent hem een kruimeltoelage toe van 1.200 frank (30 euro). Kats klopt ook aan bij de Belgische overheid. Tevergeefs.

In 1858 verenigt Kats De Volksbeschaving en vijf andere groepen in het Vlaamsch Tooneelverbond. Wekelijks spelen zij twee à drie voorstellingen. Hij klopt nog maar eens aan bij het stadsbestuur. Enkele leden van de gemeenteraad beamen dat De Volksbeschaving een sociaal waardevol project is en dat het Vlaamse theater de enige vorm van ontspanning is voor de Vlaamse bevolking van Brussel, die toch de meerderheid uitmaakt? Burgemeester de Brouckère weigert. Maar kom, de stad doet een geste: de 1.200 frank subsidie die De Volksbeschaving kreeg, gaat nu naar het Tooneelverbond. Na 67 voorstellingen zit het Tooneelverbond op droog zaad. De groep gaat failliet in 1859. Dat hakt er diep in bij Kats. Na een druk en woelig leven, trekt hij zich terug uit de openbaarheid. Het wordt stil rond hem.

Werk en kapitaal

In september 1872, Kats is dan 68, publiceert hij een zestien pagina's tellend pamflet: *Werk en kapitaal*. Kats' kleinood leest als een theoretische uitwerking van de utopische idealen die in zijn theaterwerk aan bod kwamen, een recept om de ideale maatschappij te realiseren. Meer dan een dozijn pagina's op zakformaat heeft hij daar niet voor nodig. Klaar!

Werk en kapitaal zijn de twee 'hoofdbronnen van het menselijk bestaan', stelt Kats. Zonder één van deze twee valt de samenleving 'in duigen'. Zij zijn onafscheidelijk, 'want het kapitaal kan, zonder bewerkt te worden, niets voortbrengen, en zonder kapitaal kan er weinig of niet gewerkt worden'. Kunnen we werk en kapitaal op elkaar afstemmen? Kan er een 'harmonisch verbond' tussen meesters en werklieden gevonden worden? Ja, meent hij, in een systeem van associaties waar de winst die wordt verkregen door kapitaal en werk gelijk wordt verdeeld tussen beide partijen. Kapitalisten en werklieden zullen daar in harmonie en vertrouwen samenwerken.

Jacob Kats overlijdt op 16 januari 1886. Negen jaar eerder zagen de eerste socialistische partijen het licht, in Vlaanderen en in Brabant. Hij was daar niet bij betrokken. In zijn In memoriam schrijft César de Paepe: 'Was deze man veertig jaar geleden overleden, dan was zijn verdwijnen een gebeurtenis geweest in het hele land (...); democratische afgevaardigden uit alle hoeken van het land zouden aanwezig geweest zijn bij zijn begrafenis; en heel de arbeidersklasse van de hoofdstad zou erdoor aangegrepen zijn geweest.' Historicus Karel Van Isacker, anno 1978: 'In den beginne was Jacob Kats. (...) In augustus 1836 (hield hij) zijn eerste meeting 'voor de werkende klasse'. (...) Wie kon vermoeden dat hiermee een beweging begon die na een rijpingsproces van enkele decennia de volksklasse uit de gedweeheid zou halen?'

JOHAN WAMBACQ
KATS! OF HOE IN DE VROEGE NEGENTIENDE EEUW EEN BRUSSELSE THEATERMAKER AAN DE WIEG VAN HET SOCIALISME STOND
MAMMOET (EPO) / FLUXENBERG, ANTWERPEN / GENT, 2021, 295 p
WWW.FLUXENBERG.BE

EEN KORTE VERSIE VAN DIT ARTIKEL VERSCHEN IN DE LAGE LANDEN, FEBRUARI 2022

EEN CADEAU VOOR DE LEZERS VAN ARDUIN
FILOSOOF PHILIPPE VAN PARIJS (UCL & KUL) OMSCHREEF HET BOEK KATS! VAN JOHAN WAMBACQ ALS 'EEN BOEIEND, UITSTEKEND GEDOCUMENTEERD PORTRET VAN EEN FASCINERENDE POLITIEKE EN LITERAIRE PIONIER IN WOELIGE TIJDEN'. ALS LEZER VAN ARDUIN KRIJGT U HET BOEK TEGEN DE VRIENDENPRIJS VAN € 10,00 (I.P.V. € 24,90), ZOLANG DE VOORRAAD STREKT.
BESTEL NU BIJ AMVB, WWW.AMVB.BE

LA VIE COMMENCE À MOLENBEEK van/de POL HOSTE • BRAISE D'AMOUR van/de KHADIJA AZIZ, KHADIJA CHOUROUHOU, MUSTAPHA HAMOUDA, MILOUD MERZGOUJI
COACHING door/par PAUL POUVEUR • REGIE / MISE-EN-SCÈNE GUY DERMUL, WILLY THOMAS i.s.m. GERRIT TIMMERS

S.T.O.E.M.P.

DITO'DITO, BRES, KVS/DE BOTTELARIJ

MET/AVEC SOUFIAN ARBAOUI, KHADIJA AZIZ, HICHAM BOUGDIM, ABDELMAHID BOUHRIGA, KHALID BOUTAHAR, KHADIJA CHOUROUHOU, BOUCHRA DEBBOUN, IMEN EL HAFFAD, MOHAMED FILA, MUSTAPHA HAMOUDA, MILOUD MERZGOUJI, IBRAHIM ZAÏDI, ISMAEL ZAOURAK, MOHAMED OUACHEN.

première: 22 april 2003 - voorstellingen tot en met 26 april 2003, 20u première: le 22 avril - jusqu'au 26 avril 2003 à 20h
in het Frans en het Nederlands, met boventiteling en français et en néerlandais, avec surtitrage
tickets: 02/412.70.70 - voorstellingen gaan door in KVS/de bottelarij, Delaunoystraat 58 . 1080 Brussel
www.kvs.be

BRUSSEL HUMO DeMorgen

K.V. Denny Op de Beeld, Delaunoystraat 58 1080 Brussel • Foto: Hans Rens met dank aan La Fondation • Vrij van zegel P.D. 1981 • druk: Drukkerij Bonfleur s.a.

ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2024

FLORIAN DAEMEN EN CHRISTOPHER DE KEYSER

Archief Hendrikus Van Breukelen [BE AMVB 397]

Hendrikus (Henk) Van Breukelen werd geboren op 8 oktober 1944 te Roermond. Reeds op 14-jarige leeftijd ging hij er aan de slag in de bioscoop als operator. In 1970 kwam hij naar Brussel om in de filmindustrie te werken. Met zijn ervaring als operator van allerhande filmprojectoren (een job waarvoor je technisch onderlegd moest zijn in die jaren), kwam Van Breukelen in België echter al snel in de industrie van de speelautomaten (jukeboxen e.d.) terecht. In 1974 ging hij voor de Brusselse trammaatschappij werken als 'chef electricien der batimenten'. Weer enkele jaren later ging hij aan de slag als reparateur van kopieermachines bij de Amerikaanse A.B. Dick Company. De economische

omstandigheden van dat bedrijf zorgden ervoor dat Van Breukelen drie jaar later, in 1980, te Laken zijn eigen bedrijf in kopieermachines (HVB-copy) oprichtte. Sinds 2006 woont hij in Maaseik.

Film is altijd een constante gebleven in Van Breukelens interessegebied. Gedurende zijn tijd in Brussel maakte hij heel wat films (o.a. super 8) binnen de privé sfeer van de familie, maar ook nogal wat tijdsdocumenten van de stad. In de overgedragen collectie filmpjes bevinden zich o.a. opnames van de Brusselse tram en het Bloementapijt. Van Breukelen bezorgde ons ook afspeelapparatuur voor deze filmpjes zodat het AMVB een heuse retrocinemazaal kan inrichten.

Archief Brukselbinnenstebuten [BE AMVB 398]

Brukselbinnenstebuten vzw is een

Nederlandstalige gidsorganisatie in Brussel. Het is hun missie om Brusselaars en niet-Brusselaars meer inzicht te geven in stedelijkheid in het algemeen en Brussel in het bijzonder. Dat gebeurt via gegidste rondleidingen (voor groepen en individuele inschrijvers), publicaties en doe het zelf-wandelingen, online-presentaties en (sporadisch) lezingen. Kenmerkend voor het aanbod is de kritisch-constructieve insteek en een meervoudig perspectief waarbij maatschappelijke, ruimtelijke, culturele en historische aspecten aan bod komen.

Brukselbinnenstebuiten vierde in 2021 haar 50e verjaardag. In augustus 1971 deden enkele vormingsorganisaties een beroep op socioloog Wim Kennis om stadsbezoeken in Brussel te begeleiden. Deze allereerste verkenningen heetten 'Patrouille op eigen erf' en bleven tot midden 1973 een eenmansonderneming. Ondertussen vormde er zich rond Wim Kennis (wiens archief zich ook deels bij AMVB bevindt) een groep gemotiveerde vrijwilligers. Sindsdien is de inzet van vrijwilligers een kenmerk van de Brukselwerking. Vanaf 1975 kwamen de 'Malle-muntbruksels' erbij, de allereerste rondleidingen voor individuele inschrijvers. In 1976 startte Bruksel met het uitgeven van een 'Brukselkrant'. Die verdween weer, maar sindsdien verschenen er regel-

matig andere Brukselpublicaties. In 1978 startte Brukselbinnenstebuiten met een eigen secretariaat, met Joris Sleebus als eerste voltijdse medewerker. Drie jaar later werd Brukselbinnenstebuiten een vzw. In 2021 werd de werking van Stapstad, een vereniging die gidst voor kinderen, geïntegreerd in Brukselbinnenstebuiten. Vandaag telt het secretariaat meerdere medewerkers en kan de organisatie bogen op een uitgebreide pool enthousiaste gidsten.

Het volledige inhoudelijke en administratieve archief vanaf de oprichting t.e.m. 2019 werd aan het AMVB overgedragen. Recentere dossiers bleven bij de organisatie om de dagelijkse werking niet te bemoeilijken. Het archief is chronologisch geordend en bevat o.a.:

- Folders voor de bekendmaking van het eigen aanbod (onder verschillende benamingen): Brukselberichten, Zomeraffiches, Zomerfolder, Zomerkaarten, Bruksel-flodder, Bruksel-postkaart
- Folders voor de bekendmaking van het aanbod in opdracht van andere organisaties: VRT-programma's Levende Lijven, Zevende Dag, ...; Muntpunt; Open Monumentendagen 'Selection de Patron'
- Visitekaartjes en uitnodigingen voor opendeurdagen
- Stukken i.v.m. het uitwerken van projecten: plannetjes, achtergrondinfor-

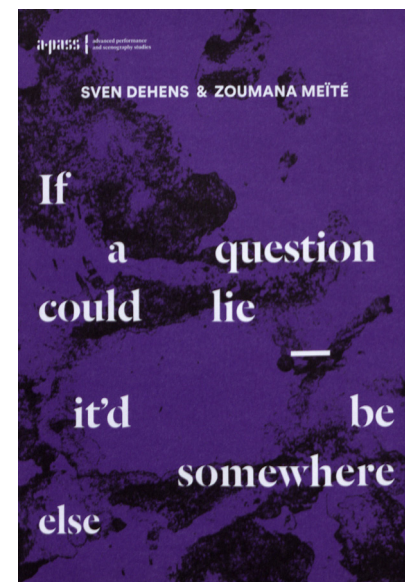
matie, correspondentie (Malle-munt, eenmalige projecten voor organisaties of overheden)

- Boeken en boekjes zoals *Eurotaurus* en *Trein van Troje*
 - Stukken voor 'Doe het zelf'-tours: Wandeldozen & Wandelwijzers, Tram-tours 1&2 (NL en FR)
 - Draaiboeken voor Brukselgidsten, Jaarverslagen, financiële verslagen, overzichten van het aantal wandelingen per jaar
 - Jaarplannen en beleidsplannen
 - Correspondentie met overheden rond subsidiedossiers
- Heel veel materiaal werd al gedigitaliseerd door Joris Sleebus.

Archief a.pass Posthogeschool voor Podiumkunsten

[BE AMVB 399]

De Posthogeschool voor Podiumkunsten vzw (PoPoK) werd opgericht te Brussel in 2000 als een samenwerking tussen twee bestaande posthogeschool-initiatieven rond theater: Theatervormgeving (dat al sinds 1996 bestond) en Art Performance Theatricality (ontstaan in 1999). De maatschappelijke zetel van de nieuwe vzw verhuisde al snel naar de gebouwen van deS-ingel in Antwerpen. Vanaf 2007 kreeg PoPoK structurele subsidies van de Vlaamse Overheid als één van de vijf Hogere Kunstinstituten (naast HISK voor beeldende kunsten, Orpheus Instituut voor muziek, IOA voor opera en PARTS voor dans). 'Posthogeschool voor Podiumkunsten vzw' blijft tot vandaag de officiële naam van de vzw, maar vele malen werd dit gevolgd of voorafgegaan door een acroniem om de specifieke tak/opleiding van de organisatie aan te duiden (a.pt, a.s, a.rc. a.pass). Om verwarring te voorkomen, werd in 2011 beslist alles onder de roepnaam 'a.pass', onder te brengen (wat staat voor advanced performance and scenography studies). In 2012 verhuisde het opleidingsprogramma naar Sint-Jans-Molenbeek, de maatschappelijke zetel volgde in 2017. Driemaal kreeg de organisatie een vijfjarige be-

heersovereenkomst met de Vlaamse Regering (2007-2011 + 2012-2016 + 2017-2021) en werd de opleiding geaccrediteerd. Begin 2022 besliste het ministerie van onderwijs om a.pass niet langer te financieren, daardoor werd het postgraduaatprogramma en het Research Center eind september 2023 stopgezet. In 2022 en 2023 werd de laatste beheersovereenkomst nog twee maal verlengd, dit ter afronding van het programma. Vanaf 2024 werkt a.pass volop aan een transitieplan.

Met het afsluiten van dit hoofdstuk van de vzw doneerde a.pass het volledige archief aan het AMVB. Het archief vangt aan met de stukken van de oprichting in 2000. Dan volgen de stukken van de eerste projecten uit 2002 en 2003, de verslagen van de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur, jaarverslagen, de studentenadministratie (zowel postgraduaat als Research Center) en kopieën van de certificaten, publicaties gemaakt door a.pass zelf, publicaties gemaakt door individuele deelnemers (zowel van het postgraduaatprogramma als van het research center) en publicaties t.a.v. End Communications. Daarnaast bevat het archief nog enkele administratieve documenten (boekhouding en contracten).

Archief Micro Marché

[BE AMVB 400]

Micro Marché was een sociaaleconomisch initiatief dat een omgeving wilde bieden voor creatieve uitwisseling en sociale participatie. Door het organiseren van een markt waarop lokale kunstenaars, organisaties en

start-ups hun diensten en producten aan de man konden brengen, vormde Micro Marché een netwerk dat in het teken stond van creatieve ontplooiing, emancipatie en kansencreatie.

De vereniging vond haar oorsprong in een gezamenlijk project van De Overmolen, Beursschouwburg en City Mine(d) uit 2006. Voortbouwend op het concept van de Festivalmarkt van Klinkende Munt was het de bedoeling om in Brussel onder de naam MicroMar(ché)(kt)Midi (later afgekort naar MicroMarchéMidi) een nieuwe markt op te richten met een focus op sociale economie en lokaal creatief potentieel. De opzet was om op regelmatige momenten een publieke markt in te richten waarop artiesten hun eigen creatieve producten en diensten konden presenteren. MicroMarchéMidi zou optreden als steunpunt en facilitator voor de lokale creatieve economie. De conceptualisering en voorbereiding van het project vonden plaats in 2006, en vanaf september 2007 werd het idee voor een aantal maanden uitgetest op het Grondwetplein aan het Zuidstation.

Na de testperiode besloten de partners om het project te verduurzamen en verzelfstandigen. Hiervoor richtten ze in 2008 de coöperatieve vennootschap Urban Product (afgekort tot Produrb) op, die als hoofdactiviteit het organiseren van de

MicroMarchéMidi zou hebben. Deze verantwoordelijkheid werd in 2011 doorgegeven aan de nieuw opgerichte vzw Micro Marché, met zetel aan de Steenkoolkaai. Na 2013 zou het concept verder uitgroeien van een markt voor lokale en ambachtelijke producten naar een bredere sociaaleconomische doorgroeimarkt waaraan ook lokale start-ups en beginnende ondernemers konden deelnemen.

Met het oprichten van de vzw verschoof de hoofdactiviteit van Micro Marché van het organiseren van een wekelijkse markt naar het verhuren van werkruimtes aan kunstenaars, sociaal-culturele organisaties, stedelijke initiatieven en beginnende ondernemers. Micro Marché zocht daarbij steeds naar mogelijkheden om verschillende partners bij elkaar te brengen en nieuwe samenwerkingen te creëren. Binnen dit kader bood Micro Marché ook gezamenlijke ruimtes aan, zoals evenementzalen en vergaderruimtes. Via een laagdrempelige programmatie valoriseerde de vereniging de werking van haar partners en werden er kansen geboden aan tal van lokale initiatieven. Naast de gehuisveste organisaties kon Micro Marché ook bouwen op een breder netwerk van externe partners om mee te helpen bij nieuwe projecten.

In 2019 verhuisde Micro Marché naar de Fernand Demetskaai in Anderlecht. De werking van Micro Marché werd in 2024 stopgezet. Op aanraden van de VGC brachten zij hun archief over naar het AMVB.

Het archief van Micro Marché is een klassiek werkingsarchief en bestaat voornamelijk uit administratieve documenten. Naast de statuten en bestuursverslagen bevat het ook de personeelsadministratie, boekhouding en werkingsdossiers van de vereniging. Samen met papieren stukken is ook een bescheiden digitaal archief overgedragen. Het archief dekt de volledige periode van 2006 tot 2024 en biedt een goede inzicht in de werking van de vzw.

Aanvullingen

Archief Koninklijke Vlaamse Schouwburg

[BE AMVB 056]

De KVS gaf 24 affichepanelen op groot formaat in bewaring uit haar periode in de Bottelarij in Sint-Jans-Molenbeek (1999-2004). In deze periode waarin de cultuurtempel aan de Lakensestraat gerenoveerd werd, bood de tijdelijke locatie ruimte aan de KVS om zich opnieuw uit te vinden. Een nieuwe generatie makers vond zijn weg naar de scène en experimentele theatervormen werden aangemoedigd

Archief Alice Toen

[BE AMVB 350]

Actrice Alice Toen viert dit jaar haar 100ste verjaardag met een nieuwe theatervoorstelling, o.a. in de KVS, CC Westrand (Dilbeek) en theater Arsenaal (Mechelen). In 1956 lag ze, samen met enkele medeleerlin-

gen en leermeester Luc Philips, aan de basis van het Mechels Miniatuur Theater. Twee jaar later zou ze er de eerste vrouwelijke directeur van worden. In de jaren 1960 verhuisde Toen van Antwerpen naar het Brusselse waar ze o.a. actief was in de KVS, Toneel Vandaag en het Brussels Kamertoneel. Samen met Dries Wieme richtte ze de Jeugd- en Theaterwerkgroep (later Brialmont Theater) op die een belangrijke rol speelde in het jeugdtheater van de jaren 1970. Naast talloze theaterproducties heeft Toen ook een twintigtal filmrollen en heel wat televisierollen op haar conto staan.

Na eerdere overdrachten in 2018 en 2022 volgde dit voorjaar een nieuwe archiefstorting. Het betreffen educatieve pakketten bij de toneelwerken die ze vertaalde of zelf schreef voor Brialmont Theater (de toneelwerken zelf werden eerder al overgedragen). Eveneens bevat de nieuwe storting documentatie bij de toneelwerken zoals boeken, tijdschriften e.d. waarin over de stukken bericht wordt, of – in het geval van een vertaling – publicaties met de theaterteksten in hun oorspronkelijke taal. Tot slot werd archiefmateriaal met betrekking tot gespeelde televisie- en filmrollen overgedragen.

Ook nog:

Raoul De Puydt

[BE AMVB 033]

bracht enkele documenten binnen ter aanvulling van zijn archief.

Het Kaaitheater

[BE AMVB 148]

heeft een kleine collectie van foto's van het brouwerijgebouw waarin de Kaaistudio's gevestigd zijn overgedragen.

Jari Demeulemeester

[BE AMVB 277]

bezorgde ons een archiefdoos vol documenten. Het betreffen hoofdzakelijk stukken i.v.m. het AMVB waarvan de gewezen algemeen directeur van de Ancienne Belgique sinds 2011 lid was van de Raad van Bestuur, en tussen 2012 en 2014 voorzitter. Ook daarna bleef hij nauw betrokken bij de instelling.

ERFGOEDDAG 2024

STÉPHANIE LAMAIRE

Op zondag 21 april 2024, was het weer Erfgoeddag. Dit jaar was het thema van Erfgoeddag 'Thuis'. Iedereen maakt wel eens situaties mee waarin zij of hij zich niet thuis voelt: een nieuwe school, een nieuwe buurt, een nieuwe werkomgeving. Of een totaal nieuw land. Wat is er nodig om je thuis te voelen en wat kun je daar zelf voor doen?

Levende Bibliotheek

We organiseerden samen met de organisatie Avansa Citizenne de 'levende bibliotheek' binnen de muren van ons archief. Een Levende Bibliotheek is zoals een gewone bibliotheek. Alleen ontleen je er geen echte boeken maar wel mensen van vlees en bloed. Levende boeken zijn mensen die in hun leven vaak te maken krijgen met vooroordelen. Ze vertellen als levend boek graag hun verhaal, hun weg naar het creëren van een nieuwe thuis dat krachtig en inspirerend is, ondanks de verschillende hindernissen die op hun pad komen. Ieder van hen bracht speciaal voor dit thema ook een specifiek object mee dat ze linkten aan hun verhaal.

We trachtten via deze activiteit de betekenis van het woord 'thuis' erg breed te begrijpen en te kiezen voor thematieken zoals je 'thuis voelen in je eigen

vel', je 'thuis voelen in Brussel', je 'thuis voelen op de werkvloer', enz. De levende bibliotheek is een Deens concept waarbij een aantal Levende Boeken via één op één gesprekken komen vertellen over hun achtergrond en de zoektocht naar hun 'thuis'.

In totaal kwamen er vier levende boeken naar het AMVB. Elk van hen kreeg hun eigen plekje waar ze apart konden spreken met bezoekers via informele gesprekken. Hoewel niet alle tijdssloten op voorhand waren geboekt, waren uiteindelijk alle plekken wel volzet door spontane bezoekers.

Thuis in de 'Living'

Iedereen die een beetje nieuwsgierig is, herkent dit wel: je komt iemands huis binnen en je geeft je ogen de kost. Je probeert de persoon die er woont te kaderen aan de hand van de spullen, meubels en sfeer die een huis met zich meebrengt. De woonkamer is een van de persoonlijkste ruimtes in ons huis, en de inrichting ervan symboliseert vaak ook de identiteit van haar bewoners. Het is net als een afgesloten privé-wereld die je niet vaak te zien krijgt. Je kijkt en vergelijkt wat je ziet met je eigen vertrouwde wereld.

Speciaal voor het thema 'Thuis' herorganiseerden we onze polyvalente ruimte in het AMVB en hernamen we als doorlopende activiteit tijdens erfgoeddag een fototentoonstelling genaamd 'Living'. Deze fototentoonstelling gaat over kijken, vergelijken en nadenken over de verschillen en gelijkenissen in de eigen omgeving en die van een ander. 'Living' biedt de bezoeker een exclusieve blik op het interieur van Brusselse huizen en leefruimtes zonder directe aanwezigheid van personen.

Deze expo is een hernomen tentoonstelling die in 2006 in het gemeenschapscentrum De Markten heeft gestaan en die zich nu bevindt in het archief van het AMVB uit de collectie van Initia vzw. De foto's zijn genomen door Karin Borghouts. De kunstenaars-fotografe plaatste beelden van Brusselse leefruimtes van families van verschillende origine naast door de kinderen die er wonen neergepende bedenkingen bij vragen als 'Wat is een vreemdeling?' en 'Hoe kijk je naar liefde of de dood?'.

De foto's worden in de tentoonstelling aangevuld met korte tekstjes van de kinderen. Door de teksten worden de foto's 'bevolkt', ze suggereren een aanwezigheid. Hierdoor vullen woord en beeld elkaar heel goed aan.

De foto's van de leefruimtes spreken voor zich, maar de teksten geven er een extra dimensie aan. Voor de dagboekfragmenten en uitspraken van de

kinderen zorgden Jan Knops en Yota!. De kinderen kregen gedurende een week een koffertje mee naar huis met daarin Poeh beer en beluisterden elke dag een verhaaltje. En elke dag moesten ze een vraag met filosofische inslag beantwoorden.

Living is zowel een tentoonstelling als een boek, met daarin de foto's en de teksten, met verder nog bijdragen te lezen van Johan de Vos, fotografie-recensent en Dieter Lesage, filosoof. Deze expo paste perfect binnen het thema 'Thuis' van Erfgoeddag en werd heel positief onthaald door de bezoekers. In totaal bezochten 59 personen het AMVB tijdens Erfgoeddag, mede dankzij de aanwezigheid van Familiekunde Brussel die ook in het AMVB zijn gevestigd en ook heel wat activiteiten hadden voorbereid.

ERFGOEDWEEKEN VIP Activiteit

Tijdens de erfgoedweken was het AMVB bezig met het opstellen van de nieuwe tentoonstelling *50 Jaar Kiezen voor Brussel*. Omdat jongeren ook een belangrijke doelgroep zijn voor het AMVB, en in het bijzonder ook voor deze expo, lanceerden we via de Erfgoedweken een oproep waarbij je met je klas langs kon komen in het AMVB om mee te werken aan een tentoonstelling. Een klas dat bestond uit 14 jongeren van het Sint-Guido Instituut te Anderlecht ging in op deze oproep.

Op woensdag 24 april 2024 kwam de klas langs in het AMVB en tijdens dit bezoek wilden we peilen naar de opinie van first voters. Hoe kijken zij naar de politieke verkiezingen die zullen plaatsvinden in 2024. Zonder echt te peilen naar hun politieke kennis, polsten we aan de hand van een interactieve PowerPoint naar hun meningen, opinies en adviezen.

Het was een boeiende namiddag die resulteerde in een artistieke oefening waarbij de jongeren zelf affiches konden maken. Deze affiches kregen een speciale plek in onze expo.

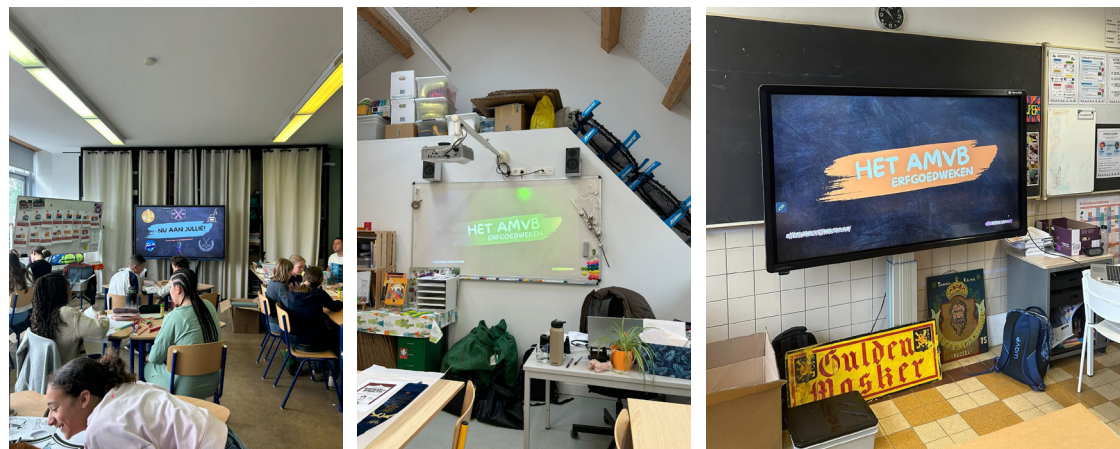
Erfgoedklasbakken Maak je eigen verenigingseembleem

Tijdens de Erfgoedklasbakken wilde het AMVB de kloof tussen kinderen en het soms nogal vage begrip 'cultureel erfgoed' verkleinen. We bedachten een activiteit waarbij we de brug kunnen slaan naar hun dagelijkse of weke-

lijkse bezigheden die toch op één of andere manier gelinkt zijn aan cultureel erfgoed en ons archief: 'Maak je eigen verenigingsembleem!'

Kinderen hebben na school veel vrije tijd. Die kunnen ze spenderen met vrienden of familie, maar heel wat jongeren hebben ook wel wekelijkse activiteiten zoals voetbal, tennis of muziekschool. Sommigen gaan naar de dansles of de paardrijles, terwijl anderen op woensdagnamiddag dan weer gaan turnen of naar de tekenles. Op de één of andere manier zijn kinderen vaak al op vroege leeftijd verbonden aan een vereniging of club waar ze lid van zijn. En, ja, je kan het waarschijnlijk al raden, ook in het AMVB hebben we heel wat archief in onze collectie van sportverenigingen of toneelverenigingen bijvoorbeeld.

We gingen tijdens de Erfgoedweken op visite met ons archief op wielen tot bij vier klassen in Brussel om hen meer uitleg te geven over die verenigingen en clubs met allerlei materiaal zoals vlaggen, affiches, oude foto's, bekens en medailles. We leerden de kinderen nadenken over de symbolen, kleuren en afbeeldingen die de verenigingen vroeger gebruikten in hun logo's en emblemen. Als slotactiviteit mochten de leerlingen per twee zelf hun eigen verenigingsembleem maken waarbij ze zelf moesten nadenken over de symboliek van hun eigen hobby's en die van hun partner om samen tot een geheel nieuw logo te komen.

HOE EEN ARCHIEFMEDEWERKER IN HET AMVB ZIJN JEUGDJAREN TERUGZIET

JEF CASSIMONS

Donderdag 29 september 2022, mijn eerste officiële werkdag als vrijwilliger bij het AMVB. Enkele weken voordien, op een dinsdag, had ik mij aan de groep voorgesteld. Iedereen was aldus op de hoogte van mijn Molenbeekse afstamming. Dus niet zo verwonderlijk dat Christopher (een van de archivariissen) mij naar de ongeveer 50 bakjes loodste waarin de fototheek van Molenbecca klaarlag om ontsloten te worden. Van deze heemkundige kring van Sint-Jans-Molenbeek, in 2000 gesticht door Jean Boterdael en zijn echtgenote Maria Vandenbosch, werd het archief in 2021 aan het AMVB geschonken.

Mijn derde vrijwilligersjob als gepensioneerde was toen praktisch achter de rug. Enkele weken voor september 2022 was er grotendeels ook een einde gekomen aan mijn jarenlange 'statuut' van Ninoofse bibvrijwilliger. Na mij eerst ontfermd te hebben over het bewaringsbeleid van de periodieken van de plaatselijke openbare bibliotheek zelf, was ik bijna klaar met het ordenen en het inventariseren van de in die bibliotheek aanwezige documentatie van de Heemkundige Kring Okegem. Doorgaans een woensdagjob, ook al woonde ik ondertussen sinds begin 2019 niet meer in Ninove.

Een simpele opdracht, maar

De opdracht van Christopher klonk zeer eenvoudig: je bekijkt één voor één al de foto's in al die bakjes. De dubbels, driedubbels, enz... mogen verwijderd worden, je noteert in een Excelbestand de trefwoorden van de steekkaarten en het aantal daarbij horende foto's, je nummert de foto's en elke foto steek je dan in een transparant hoesje van pergamijn papier.

Dat 'opschonen' van de bakjes, op zoek naar dubbels gaf me een helikopterblik over wat er zoal in die bakjes aan foto's aanwezig was. Ingedeeld volgens de op diverse kleursteekkaarten in het Frans aangebrachte trefwoorden (die nadien, in vele gevallen, van geen tel meer zouden zijn want ze dienen omgezet te worden naar het Nederlands).

Mijn visueel geheugen werd op de proef gesteld, want dezelfde foto's doken

regelmatig onder verschillende trefwoorden op. Ik was dus een hele tijd zoet met het bekijken van foto's over allerlei onderwerpen.

Na enige tijd stelde ik voor de dubbels een herbestemming te geven. We dachten aan het MoMuse (het gemeentelijk museum van Molenbeek) aan wie ik trouwens enkele weken eerder mijn Molenbeekse schoolrapporten en al de klasuitslagen van zes jaren 'École Moyenne pour Garçons', 1951-1956 (met prijsuitreikingen in Cinema Crystal) had bezorgd.

Op het einde van de eerste controletocht naar dubbels had ik foto's gevonden over de meest verscheiden onderwerpen (naast de vele persoons-, ondernemings- en straatnamen), bijna steeds Franstalig alfabetisch gerangschikt: 'parcs, églises, la Senne, transports publics, plans cadastraux, guerres 14-18 en 40-45, Anvers, journées de patrimoine, écoles, expositions universelles, canal Charleroi, cimetière, Karreveld, ponts, famille royale, Daisy à Namur, les archives communales', ...

Maar waarom de taak van potentieel latere onderzoekers niet al in deze fase aangenamer maken?

Een eenvoudig voorbeeld: de filmactrice Esther Deltenre. Ik noteer in Excel haar naam en het aantal gevonden foto's. Basta? Een onderzoek(st)er op zoek naar een foto van die voor hem/haar bekende dame vindt die naam terug in het Excelbestand van trefwoorden. Geen probleem. Maar die minimale gegevens waarborgen hem/haar niet of de foto's de dame zelf betreffen. De foto's zouden eventueel enkel de aankondigingen kunnen bevatten van haar optredens. Nu niet dat ik Paul Otlet wou achternagaan (*L'Homme qui voulait classer le Monde*), maar ik vond het toch gepast voor die dame meteen o.a. te vermelden dat ze een (Belgische) actrice was, over welke soort foto's het gaat en hun respectievelijke aantal. Tijdens die zoektocht naar dubbels had ik bovendien vastgesteld dat de foto's bij de bruine steekkaarten bijna steevast iets te maken hadden met film. Niet te verwonderen. In het begin van de 20e eeuw liet de Franse filmmaker Alfred Machin op Karreveld een glazen studio bouwen en richtte hij in de vroegere velodroom ateliers en lokalen in voor de artiesten. Er was ook een kleine dierentuin in het park: sommige bewoners hiervan zullen trouwens opduiken in de films die er werden opgenomen.

Maar ook achter niet-bruine steekkaarten bevonden zich blijkbaar foto's van filmsterren.

Als een soort teletijdmachine van professor Barabas bracht die zoektocht naar dubbels mijn jongere jaren opnieuw voor ogen.

1. Elk onderwijsniveau stemde overeen met een ander huis in een andere straat.

* Lager onderwijs (1951-1956) heb ik gevolgd in de 'Section flamande van de École Moyenne de l'État pour Garçons', met hoofdingang Voorspoedstraat 14. Op fel aandringen van mijn vader (zo vernam ik later). Voor mijn moeder, onder druk van de burens, had de 'section francophone' meer aangewezen geweest. We woonden toen in de Oostendestraat nr. 32. De gevel ervan komt in de fototheek niet voor. Op afbeelding 1 (genomen in januari 2011 en verschenen in *Brussel Deze Week* n.a.v. een vraaggesprek), zie je het huis wel op de achtergrond staan.

* Tijdens het Middelbaar onderwijs (1956-1961) 'zat' ik op internaat in het KAK(eerbergen). We woonden toen in het 'Zwaanhuis', Karperstraat 47, nog steeds in dezelfde volksbuurt (afbeelding 2).

* Gedurende mijn VUB-tijd (Rechten, 1961-1966) werd Molenbeek ingeruild voor Sint-Agatha-Berchem.

2. Bij de opmaak van de rubriek 'ondernemingen' stuitte ik op 'Déménagements P. Cassimons' (afbeelding 3).

Volgens de foto was de zetel al op het nieuwe woonadres gelegen, alhoewel de garage zich nog steeds in de Oostendestraat 64 bevond, naast fotograaf Klein.

3. Het tellen van een pak foto's met grafzerken op het Kerkhof van Molenbeek ligt nog op mij te wachten, maar tijdens het opschonen trof ik toch al het grafmonumentje aan van mijn broer Jozef, overleden op 11-jarige leeftijd (Chimay,1942), voor ik geboren werd (1946) (afbeelding 4).

Gegevens over twee, bijna drie subthema's

Denkend aan latere onderzoekers, ben ik begonnen met het invoeren van bijkomende gegevens. Startend met het meest eenvoudige subthema: de namen van straten, pleinen, gangen, ...

Daarna volgden de ondernemingen/winkels/zelfstandige beroepen (behalve, voorlopig toch, de Horeca-sector en de cinema's). Het aantal (voorlopig) aangehouden firma's is wel gekend: 461. Wat 1.594 foto's opleverde.

Voor de foto's onder het voorlopige trefwoord 'fysieke personen' is de invoering nog gaande.

Afbeelding 2

Afbeelding 4

Vervolg?

Misschien. Zoals viel te lezen, blijven de lijsten onderhevig aan voortschrijdend inzicht vooraleer ze definitief te kunnen maken. Dat zal nog enige tijd vergen. Daarom heb ik mijn donderdagse AMVB-dag verdubbeld: ik kom nu sinds enige tijd tweemaal per week naar Arduinkaai 28. Want ik heb een schatting gemaakt van het aantal foto's dat de fototheek zou kunnen bevatten, mij steunend op het aantal foto's in de volste bak bij 'fysieke personen': 550. Door dat aantal te vermenigvuldigen met de hoeveelheid aanwezig bakjes, 50, kom ik aan 27.500 foto's. Nieuwsgierig of dat getal bewaarheid zal worden.

JEF CASSIMONS

STUDEERDE ARBEIDSRECHT (VUB, 1968) EN OVERHEIDSMANAGEMENT (KUL, 1991). WAS BEROEPSHALVE JURIST BIJ VERSCHILLENDE OVERHEIDSDIENSTEN, DOCUMENTAIR COÖRDINATOR VAN HET FORUM VAN FOD- EN FWI-OVERHEIDSBIBLIOTHEKEN, VOORZITTER VAN DE PERSONEELSVENIGING BIJ DE FOD ARBEID EN TENSLOTTE AMBTENAAR-GENERAAL. DAARBUITEN SOCIAAL-CULTUREEL ACTIEF (O.A. ANV, MASEREELFONDS, NATUURPUNT, VREDESHUIS AALST, SAMEN INBURGEREN, VKB, VVO) EN LOKAAL POLITIEK ACTIEF, SINDS 2014 PARTIJLOOS. DE ARTIKELREEEKS *HET EINDE VAN DE PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE?* **LIGGEN** VANAF 2021 AAN DE OORSPRONG VAN TOT OP HEDEN BIJ TWEE PARLEMENTEN (VLAAMS EN KAMER) VIER INGEDIENDE EENMANSPETITIES. SINDS 2022 ARCHIEFVRIJWILLIGER VOOR HET AMVB.

Afbeelding 3

HET BRUSSELS DIALECT

ERFGOED OM TE KOESTEREN

ROBERT DELATHOUWER

We kunnen er niet omheen, als er één stukje erfgoed in Brussel is dat zowel oud is als nieuw, dat je niet kan vastpakken, huren of kopen, maar wel horen, praten, zingen, lezen en zelfs leren, dan is het wel dat unieke orale erfgoed van hier: het Brussels. Voor een goed begrip: we hebben het over de oorspronkelijke, Nederlandstalige variant van de ondertussen verschillende wijzen om zich in Brussel uit te drukken, het 'Vloms' Brussels dus, erfgenaam van de oude Dietse of Brabantse streektaal, gedurende eeuwen de volkstaal van de meerderheid van de Brusselaars.¹

Regiolect

En eigenlijk moeten we het vandaag niet meer dialect maar regiolect noemen. Een dialect is namelijk plaatsgebonden en laat toe dat je de mensen uit je buurgemeente herkent aan hun spraak.

Toen de windmolen van Ganshoren nog op het plateau van Koekelberg prijkte (tot 1885), waar nu de Basiliek staat, konden de mensen uit Ganshoren, Koekelberg, Jette of Sint-Agatha-Berchem die mekaar ter plekke ontmoetten direct horen wie van waar afkomstig was. Elk dorp lag immers een paar kilometer verwijderd en bepaalde woorden, klanken, accenten en zegswijzen verraadden vrij snel wie van waar kwam.

Dat was even goed zo tussen pakweg Kuregem of Neerpede, tussen de Marollen en Molenbeek, tussen Etterbeek of de Woluwe's. Zoals vandaag nog hoorbaar is in de Brabantse gemeenten Keerbergen, Tremelo, Haacht of Werchter, tenminste tussen de anciens die nog hun lokaal dialect machtig zijn.

Maar in de grootstad die Brussel is geworden werden de lokale dialecten mettertijd versmolten tot een groter geheel, waar de verschillen weggepolijst werden of naast mekaar bleven bestaan. Maar het is anno 2024 niet vanzelfsprekend om de herkomst van een Brusseleir te identificeren aan zijn uitspraak.

Weinig stadsbewoners blijven nog hun hele leven als native speakers wonen waar ze geboren werden, naar school gingen, huwden, kinderen kregen en

¹ Voor een volledige beschrijving van de oorsprong en evolutie van het Brussels dialect als onderdeel van de Brabantse streektaal zie Prof.em. Sera de Vriendt, 'Brussels', in de reeks *Taal in stad en land*, uitg. Lannoo, Tielt, 2004.

Brusseleir!
PRESENTEIT

Nen Air De Famille
EEN KOMEDIE VAN AGNÈS JAOUÏ EN JEAN-PIERRE BACHÉ

BRUSSELS VOLKSTEJOËTER

2/3/9/10/16/17 december
20/21/27/28 januari 2024
3/4 februari 2024

Anvangst op za. 20u en zo. 14u30

ZINNEMA
Veeveldestraat 24-26, 1070 Anderlecht

REGIE: Dave Nauwelaerts / VERBRUSSELING: Guido Goovaerts / ASSISTENTE: Monique Boonen / DECORONTWERP: Barbara Vandendriessche / LICHTONTWERP: Marc Coops / KOSTUUMS: Charlotte Goethals / REKWISIETEN: Chantal Vermeir / GELUID: Gerlinda Verwilt / CAST: Geert Debaes, Anouk Van Doosselaer, Dean Raey, Karlien Figeys, Davy Van Stichel en Niki D'Heere

€18/€20/€35/€55
Reservaties
brusseleir.eu of 02 502 55 09

© 2024 Brusseleir! - Alle rechten voorbehouden. De afbeelding is een illustratie van Rik De Wolf.

op hun oude dag nog altijd in dezelfde gemeente wonen. Kortom, dialectologen zullen daarom eerder spreken over een regiolect als zij het over onze Brusselse streektaal hebben. Ook al zullen we soms nog wel een aantal varianten kunnen ontdekken, maar daar komen we later ongetwijfeld nog op terug.

Beulemans-Frans

En uiteraard zullen we ook niet ontkennen dat sinds het begin van de 20e eeuw een ander soort Brussels is ontstaan dat vooral door Franstaligen wordt gebruikt en doorspekt is met een hele resem authentieke Vloms-Brusselse woorden. Deze 'parler bruxellois' of Frans-Brussels stamt rechtstreeks uit het

theaterstuk *Le Mariage de mademoiselle Beulemans* uit 1910.² Het succes van het stuk was overweldigend, men vond het gebruik van de Brusselse zegswijzen exotisch en hilarisch en van de weeromstuit groeide de spraak uit tot een nieuwe manier om Frans 'op zijn Brussels' te spreken. De verdere verfransing van de hoofdstad heeft het gebruik verder uitgebreid. Maar het 'Beulemans-Frans' of 'Beulemans-Brussels' heeft alleszins zijn naam niet gestolen.³

Ondertussen zijn de twee manieren om Brussels te praten (in het Vloms-Brussels zal men 'klappen') bij vele Brusselseirs zodanig ingeburgerd dat zij dikwijls beide door mekaar spreken of switchen al naargelang met wie zij converseren. Waar je wel nog het onderscheid tussen Vloms- en Beulemans-Brussels kan ondergaan is bij die andere erfgoedinstelling van Brussel: poppentheater Toone. Weinigen weten het, maar bij elk nieuw stuk dat gepro-

² *Le Mariage de mademoiselle Beulemans* is een blijspel van Fernand Wicheler en Frantz Fonson, opgevoerd in het théâtre de l'Olympia in Brussel op 18 maart 1910. Het werd daarna ook over de hele wereld gespeeld en kreeg talloze verfilmingen.

³ Over de verschillende inheemse Brusselse spraak zie Jean-Jacques De Gheyndt, Schieven Architect!, *Les langues endogènes à Bruxelles*, uitg. bernardiennes, Brussel, 2016.

grammeerd staat worden de meeste voorstellingen verzorgd in Beulemans, maar telkens wordt ook een voorstelling in de oorspronkelijke dialect-variant gespeeld (meestal een zaterdagmiddag).⁴

Het spreekt vanzelf dat het oorspronkelijke Brussels dialect onder druk staat. In een sterk veranderende wereld en in een stad waar de lingua franca niet meer het corresponderende Nederlands maar het Frans is geworden lijkt dat vanzelfsprekend. Maar daarom is dat dialect nog niet dood, zoals vroeger al wel eens beweerd werd. Geert van Istendael merkte 20 jaar geleden al op dat 'al wie beweert dat het Brussels op sterven na dood is, dwaalt!'... En gelijk had hij. Het succes dat ook al meer dan 20 jaar behaald wordt door het Brussels Volkstejoëter⁵ bewijst niet alleen dat de vraag naar beleving in het dialect nog steeds bestaat, maar dat het gebruik ervan ook levendig is gebleven⁶.

In de door het Brussels Volkstejoëter opgevoerde toneelstukken spelen de laatste jaren ook meer en meer jonge acteurs mee die het Brussels machtig zijn of het vrij gemakkelijk bijleren.⁷

Brusseleir

Zonder steun vanuit de overheid zou dit succesverhaal niet mogelijk zijn. In 2004 keurde de Raad van de Vlaamse Gemeenschapscommissie unaniem een Resolutie goed 'met betrekking tot de ondersteuning van, het onderzoek naar en de verankering van het Brussels dialect in het beleid'.⁸

Het is tot nu nog steeds de enige tekst in Vlaanderen of Brussel die een parlementaire behandeling kreeg, maar het blijft wel de leidraad voor de steun die verleend wordt aan de vzw BeBrusseleir, ondertussen beter bekend on-

⁴ Théâtre Royal de Toone, Grasmarkt 66 - 1000 Brussel, woltje@skynet.be, www.toone.be

⁵ Het BVT, als vzw opgericht in 2000, speelt sinds 2002 een tot twee producties per jaar voor een gemiddelde van 15000 toeschouwers.

⁶ Via eerdere peilingen, bij het bestellen (ticketing), of nazorg (pintje na de voorstelling...) blijkt overduidelijk dat nogal wat bezoekers in de een of andere gradatie het Brussels machtig zijn; wellicht ook blij zijn omdat zij de gelegenheid krijgen het in groep te spreken, terwijl zij daar in het openbaar wellicht minder of geen kans toe krijgen.

⁷ In *De Zugezeide Zeeke* (*Le Malade imaginaire* van Molière – 2022-23): 2 prille twintigers en 1 dertiger; in *Nen air de famille* (*Un air de famille* van Agnès Jaoui Jean-Pierre Bacri – 2023-24): 2 andere twintigers en 2 andere dertigers.

⁸ *Voorstel van Resolutie* van Robert DELATHOUWER, Sven GATZ en Brigitte GROUWELS met betrekking tot de ondersteuning van, het onderzoek naar en de verankering van het Brussels dialect in het beleid, Raad van de Vlaamse Gemeenschapscommissie, stuk 279 – nr. 1 (2003-2004), 9 maart 2004, pag 745 ev.

der de naam Brusseleir!

Deze vzw nam in 2014 de werking over van drie eerdere vzw's: de Akademeë van het Brussels, het Brussels Volkstejoëter en Ara! De nieuwe vzw heeft dan ook als missie om de belangstelling voor taalerfgoed en taalevolutie in Brussel te verruimen. Zij beheert met open vizier de Brusselse streektaal en verruimt het draagvlak met een gediversifieerd aanbod: via theater, academische projecten en evenementen waarmee ze de goesting in het Brussels activeert bij een ruim en divers publiek.⁹ Zij wordt daarvoor ondersteund en gesubsidieerd door de VGC (via een convenant met het collegelid bevoegd voor Cultuur), de Vlaamse regering (minister bevoegd voor Brussel) en de Brusselse regering (minister bevoegd voor meertaligheid). En uiteraard is ook het AMVB in deze een eerste klas-partner.

Zeker uit historisch perspectief is het Brussels dialect, als oorspronkelijke volks- en streektaal van Brussel, van onschatbare waarde. Het bewijst ook vandaag nog dat onze stad Nederlandstalige (nu zegt men Vlaamse) roots heeft. Meteen ook dat het Nederlands hier een thuis heeft. Mocht het Brussels ooit verdwijnen, verdwijnt meteen ook een deel van de voedingsbodem van onze taal, samen met een deel van de historische én territoriale verankering van de Vlaamse gemeenschap.

En nu we toch bij de geschiedenis zijn aanbeland: via het dialect leren we soms wat bij over ons eigen verleden. Als uitsmijter voor deze eerste bijdrage over het Brussels geef ik graag nog deze twee bijzondere uitdrukkingen mee.

ZANNE LEIPER LOËTE VALLE...

Deze uitdrukking wordt vandaag nog geregeld gebruikt. Letterlijk in de betekenis van 'hij heeft zijn lepel laten vallen'. Brusselaars zullen ook nog wel zeggen dat hij zijn paraplu heeft dichtgedaan, kortom: hij is overleden. Deze uitdrukking stamt uit de tijd (middeleeuwen) dat de mensen onderweg alleen een lepel bijhadden, soms ook een mes, om hun voedsel binnen te spelen, meestal een soort hutsepot of iets in die aard. Vorken ("ferket" in 't Brussels) komen pas veel later in gebruik. Dus: wie zijn lepel had laten vallen, die moest wel dood zijn.

⁹ Brusseleir! is de roepnaam van de vzw bebrusseleir, Et Oeis van 't Brussels, Vlaamse steenweg 98 – 1000 Brussel, www.brusseleir.eu.

ET ES VÈ BULS!

Menig Brusselaar zal dit luidop zeggen als hij een 'tourné générale' beaalt. Letterlijk betekent het: het is voor (de rekening van) Buls! M.a.w. het is gratis. Volgens de stadslegende zou Karel Buls, burgemeester van Brussel van 1881 tot 1899, op zekere dag aan een groep bewonderaars die hem met een fanfare op kop thuis hulde kwam brengen gezegd hebben dat zij op zijn kosten een pint mochten gaan drinken in café 'Den Sack' op de Grote Markt. De stoet zwol onderweg aan omdat verteld werd dat op de kosten van Buls kon gedronken worden...¹⁰

ROBERT DELATHOUWER
IS STREEKTAALCOÖRDINATOR BIJ BRUSSELEIR!

¹⁰ Marcel de Schrijver, 't Es on aa naa! Het levend Brussels dialect, een bloemlezing van merkwaardige woorden en gezegden, pag. 71, uitg. vzw BeBrusseleir, Brussel, 2017.

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het
Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Erwin Eysackers, Arduinkaai 28, 1000 Brussel

HOOFDREDACTIE

Frank Vanhaecke

EINDREDACTIE

An Rydant

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Jef Cassimons, Florian Daemen, Christopher De Keyser, Robert De Lathouwer,
Stéphanie Lamaire, Luc Peiren, An Rydant, Guillaume Vanderstichelen

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel | arduino@amvb.be

VORMGEVING

L-INK

DRUK

Buroform

ISSN

1784-3111

ABONNEMENT

op *Arduin* en *@rduin* tweemaal per jaar: € 40,00, losse nummers € 25,00
KBC: 433-1062071-43 | BIC: KREDBEBB | IBAN: BE66 4331 0620 7143

*Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen.
Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zij menen
rechten te kunnen laten gelden.*

AMVB

Arduinkaai 28, 1000 Brussel | tel: 02 209 06 01 | www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: an.rydant@amvb.be

Archief: florian.daemen@amvb.be, christopher.dekeyser@amvb.be

Publiekswerking: stephanie.lamaire@amvb.be

Arduin: arduino@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

*De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdays toegankelijk van 9.00 tot 16.00
uur en op afspraak, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.*

50 Jaar Kiezen voor Brussel

WAAROM STEMMEN BELANGRIJK IS

EXPO

26 april tot 15 augustus 2024

Openingsuren:
Maandag - vrijdag 10:00 - 17:00
Zondag 13:00 tot 17:00

